

บทที่ 5

กรณีศึกษาภูมิทัศน์เพื่อการบำบัดจิตใจในประเทศไทย

การบำบัดจิตใจด้วยสภาพแวดล้อมหรือภูมิทัศน์เป็นประเด็นที่มีความน่าสนใจและน่าจะเป็นประโยชน์ต่อการลดปัญหาทางด้านสุขภาพจิตของคนไทยในสังคมปัจจุบัน โดยการทบทวนข้อมูลจากบทข้างต้นนั้นเป็นข้อมูลที่มีการศึกษา วิจัย และรวบรวมไว้ในต่างประเทศ ซึ่งมีปัจจัยที่เกี่ยวข้องและมีผลต่อการออกแบบภูมิทัศน์ต่างกัน ทั้งนี้การศึกษาในเรื่องนี้ในประเทศไทยนี้มีอยู่อย่างจำกัดและยังไม่มีความสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมทางกายภาพโดยตรง จะพบว่ามีการศึกษาด้านการบำบัดจิตใจในแง่มุมมองของการดูแลรักษาด้วยการใช้ยา สภาพแวดล้อมทางสังคม หรือการฝึกฝนทางจิตของผู้ป่วย ส่วนในเรื่องที่เชื่อมโยงมายังสภาพแวดล้อมทางกายภาพจะเป็นเพียงประเด็นของปัญหาสิ่งแวดล้อม มลพิษ ซึ่งยังเป็นเพียงประเด็นของการพยายามลดปัญหาแต่ยังมิได้มีการขยายความไปในเรื่องของการส่งเสริมความเป็นอยู่ที่ดี

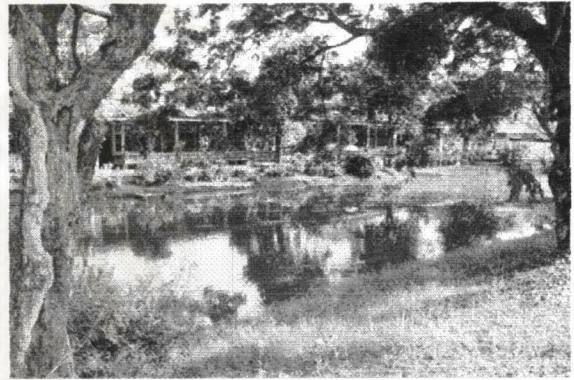
ดังนั้นในการวิจัยครั้งนี้จะทำการศึกษาเพื่อขยายข้อมูลในเรื่องนี้จากงานออกแบบภูมิทัศน์ของประเทศไทย ซึ่งแม้ว่าไม่ได้มีการออกแบบเพื่อการบำบัดจิตใจโดยตรง แต่ได้รับการอ้างถึงจากผู้ใช้งานหรือมีการยอมรับจากวารสารทางด้านกรออกแบบสภาพแวดล้อม ว่าทำให้เกิดความพึงพอใจและมีส่วนช่วยส่งเสริมกระบวนการบำบัดจิตใจในทางอ้อม โดยจะพิจารณาให้ทราบถึงวิธีการและหลักการที่ใช้ในการออกแบบในประเด็นที่ส่งเสริมการบำบัดจิตใจ รวมทั้งนำข้อมูลจากการวิเคราะห์มาเทียบกับข้อมูลที่สรุปจากการรวบรวมเอกสารข้อมูลในบทก่อนหน้า เพื่อให้ทราบประเด็นที่สอดคล้องหรือประเด็นที่มีความแตกต่าง ที่สามารถเป็นข้อมูลเบื้องต้นสำหรับการออกแบบภูมิทัศน์เพื่อการบำบัดจิตใจที่เหมาะสมกับไทยได้

งานออกแบบภูมิทัศน์ภายในประเทศไทยที่ได้พิจารณานำมาเป็นกรณีศึกษาในครั้งนี้มี 4 โครงการที่มีความแตกต่างกัน เพื่อให้ได้ข้อมูลในประเด็นที่หลากหลายและครอบคลุมมากขึ้น ซึ่งได้แก่ 1.) กรณีศึกษารพ.ศรีธัญญา ซึ่งเป็นโครงการสถานพยาบาลผู้ป่วยทางจิตที่มีส่วนพักผู้ป่วยและสวนฟื้นฟูอยู่ในโครงการ 2.) กรณีศึกษาเสถียรธรรมสถาน เป็นโครงการสถานปฏิบัติธรรมที่มีการฝึกฝนทางจิตโดยมีสภาพแวดล้อมที่ส่งเสริมการมีสติ 3.) กรณีศึกษาชีวาศรม เป็นโครงการรีสอร์ทและสปาที่เน้นการบำบัดทั้งกายและใจ 4.) กรณีศึกษาสวนลุมพินี เป็นสวนสาธารณะที่มีผู้ใช้งานเป็นจำนวนมาก ซึ่งผู้ใช้งานมีความตั้งใจเดินทางมาผ่อนคลายจิตใจและทำกิจกรรมในสวนแห่งนี้ โดยกรณีศึกษาทั้ง 4 โครงการมีลักษณะดังนี้

5.1 กรณีศึกษา รพ.ศรีธัญญา

โรงพยาบาลศรีธัญญาเป็นสถานที่บำบัดรักษาผู้ที่มีความผิดปกติทางจิต ภายในบริเวณของโรงพยาบาลมีส่วนบ้านพักดูแลผู้ป่วยทั้งชายและหญิง รวมทั้งมีส่วนฟื้นฟูผู้ป่วยที่มารักษาเป็นระยะยาว การบำบัดรักษาผู้ป่วยจะเป็นการบำบัดด้วยยา ร่วมกับการทำกิจกรรมในสภาพแวดล้อมที่เป็นธรรมชาติ เพื่อให้เกิดความสัมพันธ์ในสังคมของผู้ป่วย ให้ผู้ป่วยได้ผ่อนคลาย สงบ และเกิดการบำบัดทางจิตใจ

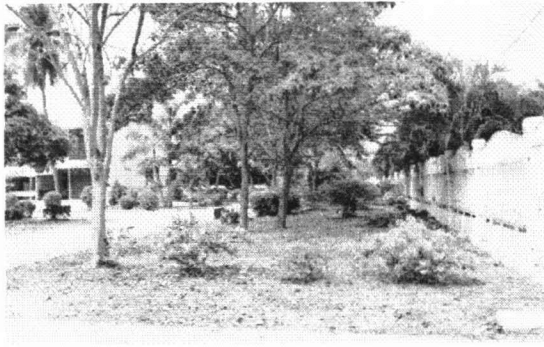
สภาพแวดล้อมโดยทั่วไปจะมีความร่มรื่นด้วยพืชพรรณในพื้นที่นานาชนิด และมีไม้ประดับที่มีสีสันในบางบริเวณ มีคูน้ำอยู่โดยรอบพื้นที่ให้ความชุ่มชื้นและให้ประโยชน์ในการใช้สอย โดยจะมีการควบคุมดูแลมิให้ผู้ป่วยอยู่ใกล้คูน้ำมากเกินไปที่จะเกิดอันตราย ภูมิทัศน์จะค่อนข้างเปิดโล่งให้เห็นบริเวณต่างๆ เพื่อไม่ให้เกิดมุมอับ

ภาพที่ 5.1 ภูมิทัศน์บริเวณหน้าโรงพยาบาลศรีธัญญา

ภาพที่ 5.2 พืชพรรณและคูน้ำที่เป็นสภาพธรรมชาติเดิมของพื้นที่ สร้างบรรยากาศที่น่าสบาย

ในส่วนที่พักของผู้ป่วยนั้นได้มีการแบ่งระดับของการดูแลเป็นส่วนต่างๆ ส่วนผู้ป่วยแรกเข้า ซึ่งต้องการการควบคุมดูแลเป็นพิเศษจะถูกจำกัดเป็นพื้นที่ปิด เมื่อผู้ป่วยมีสภาพจิตดีขึ้นจะมาอยู่ในส่วนบ้านพักผู้ป่วยในซึ่งจะปล่อยให้ผู้ป่วยอยู่ในบริเวณที่สามารถดูแลได้ ผู้ป่วยจะมีกิจกรรมออกกำลังกายตอนเช้า นอกเหนือจากนั้นจะเป็นเวลาพักผ่อนตามอัธยาศัย บริเวณบ้านพักจะมีรั้วกั้นเป็นสัดส่วน มีสวนหย่อม ศาลา น้ำพุ และบรรยากาศที่เป็นส่วนตัว ในส่วนฟื้นฟูสำหรับผู้ป่วยที่บำบัดรักษาในระยะยาวจะเป็นบริเวณที่เปิดโล่งมากขึ้น ผู้ป่วยจะมีอิสระในการทำกิจกรรมตามความต้องการ เช่น มีทะเลสาบให้เลี้ยงปลา มีการทำเกษตรกรรมบำบัดซึ่งจะนำผลผลิตมาบริโภคและขาย เพื่อให้ผู้ป่วยได้สัมผัสกับธรรมชาติ ดิน พืชพรรณ รู้จักดูแล ฝึมองการเติบโตด้วยตัวเอง ซึ่งช่วยให้ผู้ป่วยมีจิตใจละเอียดอ่อนขึ้น รู้สึกว่าตนเองมีคุณค่า โดยบริเวณด้านข้างของโรงพยาบาลมีส่วนที่เป็นเนินดินสูงต่ำและทะเลสาบที่สวยงามเป็นภาพลักษณ์ของโรงพยาบาล

ภาพที่ 5.3 ภูมิทัศน์บริเวณบ้านพักผู้ป่วยชาย

ภาพที่ 5.4 ภูมิทัศน์บริเวณสวนด้านข้างโครงการ

ภาพที่ 5.5 ภูมิทัศน์บริเวณสวนฟื้นฟู

5.1.1 การวิเคราะห์หลักในการออกแบบภูมิทัศน์เพื่อการบำบัดจิตใจ

สภาพแวดล้อมของโรงพยาบาลศรีธัญญานั้นมีสภาพเดิมที่เป็นธรรมชาติ มีพื้นที่โล่งกว้าง มีพืชพรรณต้นไม้ใหญ่เดิม มีคูน้ำที่เชื่อมต่อกันเกือบทั้งโครงการ ซึ่งเป็นพื้นฐานของสภาพแวดล้อมที่ดีในการเข้าถึงธรรมชาติ แต่ในส่วนการจัดหรือสร้างสภาพแวดล้อมเพิ่มเข้าไบนั้นไม่มีหลักในการออกแบบที่ชัดเจน เป็นลักษณะการจัดสวนหย่อมไปในมุมต่างๆ หรือปลูกเพื่อสร้างสีสันริมทางมากกว่า โดยภาพรวมของภูมิทัศน์ยังไม่มีความสอดคล้องต่อเนื่องกันเท่าใดนัก บางบริเวณมีสภาพทรุดโทรมขาดการดูแล แต่ส่วนของสวนและทะเลสาบด้านข้างของโครงการที่มีการออกแบบบรรยากาศที่ดี กลับไม่มีการเข้าไปใช้งานหรือทำกิจกรรมเท่าที่ควร เป็นเพียงการส่งเสริมภาพลักษณ์ของโครงการที่ดีเมื่อมองจากภายนอกเท่านั้น

โดยสามารถวิเคราะห์ข้อมูลในเรื่องกระบวนการบำบัดจิตใจจากสภาพแวดล้อมของโรงพยาบาลศรีธัญญาที่อ้างอิงจากทฤษฎีได้ ดังนี้

5.1.1.1 การรู้สึกควบคุมได้และความเป็นส่วนตัว สภาพแวดล้อมของโรงพยาบาลมีความสงบและเป็นส่วนตัว ซึ่งทำให้รู้สึกปลอดภัยและสบายใจ ในแต่ละส่วนมีการจัด

พื้นที่เป็นมุมพักผอนส่วนตัวของกลุ่มผู้ป่วย มีการส่งเสริมให้ทำเกษตรกรรมบำบัดซึ่งเป็นกิจกรรมที่ผู้ป่วยต้องเฝ้าดูแล เอาใจใส่ ทำให้ผู้ป่วยเกิดความรู้สึกว่าสามารถควบคุมได้และจิตใจอ่อนโยนขึ้น

5.1.1.2 การสนับสนุนทางสังคม มีการสนับสนุนให้เกิดกิจกรรมร่วมกันของผู้ป่วยในส่วนฟื้นฟู เช่น การทำเกษตรกรรม การเลี้ยงปลา ซึ่งทำให้เกิดกลุ่มสังคมที่ผูกพันกันและทำให้สภาพจิตใจดีขึ้น

5.1.1.3 การเคลื่อนไหวทางสรีระและการออกกำลังกาย มีกิจกรรมออกกำลังกายในช่วงเช้า ซึ่งมักจัดขึ้นในอาคารในกลุ่มที่พัก โดยพื้นที่สวนด้านข้างโครงการที่มีการออกแบบเส้นทางที่ร่มรื่นและมีบรรยากาศที่สวยงามน่าสบาย กลับไม่ค่อยได้มีการใช้งานเท่าที่ควร ซึ่งอาจเนื่องมาจากสวนนี้อยู่ด้านข้างของโครงการเพื่อส่งเสริมภาพลักษณ์แต่จะห่างจากส่วนบ้านพักทำให้ผู้ป่วยไม่ได้เข้าไปใช้

5.1.1.4 การเข้าถึงธรรมชาติและสิ่งเบี่ยงเบนความสนใจที่ดี เนื่องจากโรงพยาบาลมีสภาพธรรมชาติเดิมของพื้นที่ที่ดี ร่มรื่น มีพื้นที่และมุมมองกว้าง จึงทำให้สภาพแวดล้อมโดยรวมของโครงการน่าสบาย แต่การออกแบบภูมิทัศน์ไม่ค่อยคำนึงถึงการบำบัดจิตใจอย่างเป็นระบบ มีการเสริมแต่งที่อาจมากเกินไปในบางบริเวณ โดยบางส่วนก็ขาดการดูแลทำให้ทรุดโทรมที่ ทำให้รับรู้ภาพที่มองเห็นว่ามีสุขภาพที่ไม่ดี อย่างไรก็ตามสภาพแวดล้อมของโรงพยาบาลศรีธัญญานั้นมีทั้งส่วนที่เหมาะสมและไม่เหมาะสมแก่การบำบัดจิตใจ ซึ่งจะได้นำมาอธิบายตามข้อมูลด้านการออกแบบพื้นที่ ดังต่อไปนี้

5.1.1.4.1 ประเด็นการออกแบบที่สอดคล้องกับข้อสรุปจากงานวิจัย
โรงพยาบาลศรีธัญญามีการใช้สิ่งไว้ในภูมิทัศน์ที่สอดคล้องกับงานวิจัย ดังนี้

- **เสียง** มีสภาพแวดล้อมที่สงบไม่มีเสียงรบกวนที่น่ารำคาญ มีการกระตุ้นด้วยเสียงของน้ำพุภายในสวนพักผู้ป่วยบางบริเวณ มีสภาพธรรมชาติเดิมที่ดึงดูดและสัตว์ต่างๆ เพื่อสร้างเสียงของธรรมชาติ

- **สัมผัส** มีการส่งเสริมกิจกรรมที่มีปฏิสัมพันธ์กับธรรมชาติ เช่น ขุดดิน การปลูกต้นไม้ พืชผัก ตัดหญ้า จับปลา เป็นต้น ซึ่งทำให้มีการกระตุ้นทางการสัมผัสจากความใกล้ชิดกับธรรมชาตินี้

- **ภาพ** มีการกระตุ้นทางสายตา ซึ่งสามารถอธิบายจากหลักการออกแบบภูมิทัศน์เพื่อการบำบัดจิตใจได้ ดังนี้

1.) การจัดองค์ประกอบในงานภูมิทัศน์เพื่อบำบัดจิตใจ

- มีความสอดคล้องและกลมกลืน ที่เกิดจากสภาพธรรมชาติเดิมของพื้นที่ ซึ่งมีพืชพรรณ ต้นไม้ใหญ่ของเดิม และคูน้ำโดยรอบพื้นที่โครงการ ที่ประสานส่วนต่างๆของพื้นที่ให้เชื่อมประสานกัน

2.) คุณลักษณะในการจัดองค์ประกอบภูมิทัศน์เพื่อบำบัดจิตใจ

- ผลกระทบทางความรู้สึกที่มีต่อพื้นที่ บรรยากาศของพื้นที่ที่สงบมีองค์ประกอบที่เรียบง่ายคุ้นเคยให้ความรู้สึกเหมือนบ้าน เป็นที่พักที่อบอุ่นสำหรับผู้ป่วย

- รูปร่าง บริเวณสวนด้านข้างโครงการหรือบางมุมของส่วนบ้านพักใช้รูปร่างของพืชพรรณที่น่าสนใจ เช่น ต้นปาล์มที่มีรูปร่างต่างจากพืชพรรณอื่นๆอย่างชัดเจน ซึ่งสามารถดึงดูดความสนใจของผู้ป่วยได้ (ผู้ป่วย รพ.ศิริราชญา, สัมภาษณ์, 10 กุมภาพันธ์ 2547)

ภาพที่ 5.6 รูปร่างของต้นปาล์มที่น่าสนใจ แตกต่างจากบริเวณอื่น เป็นตัวกระตุ้นทางสายตาของผู้ป่วย

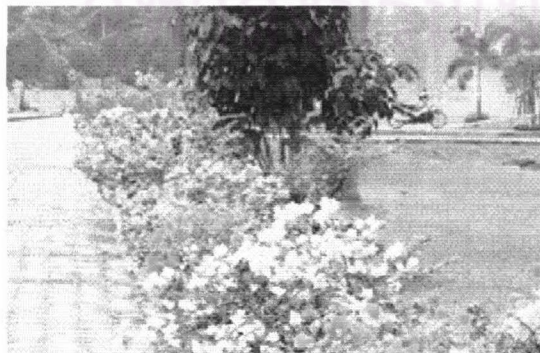
- สี สีเขียวของพืชพรรณและสนามหญ้าในพื้นที่ที่กว้างโล่งของโครงการให้ความรู้สึกสงบผ่อนคลาย โดยมีการใช้สีเส้นที่สดใสของไม้ประดับช่วยสร้างชีวิตชีวาและดึงดูดความสนใจของผู้ป่วย แต่ในบางบริเวณก็มีการใช้สีเส้นมากเกินไปจนดูยุ่งเหยิงและอาจเกิดความตึงเครียดทางสายตาได้

ภาพที่ 5.7 สีเขียวข่มของต้นไม้และสนามหญ้าในพื้นที่สร้างความรู้สึกผ่อนคลาย

ภาพที่ 5.8 การใช้ไม้ยืนต้นที่มีดอก ให้บรรยากาศของสีเส้นตามฤดูกาล

ภาพที่ 5.9 ไม้ดอกสีเส้นสดใสตามทางเดิน ทำให้ผู้ป่วยรู้สึกสดชื่น และเป็นสิ่งเบี่ยงเบนความสนใจที่ดี

ภาพที่ 5.10 การจัดพืชพรรณในบางมุมดูรกและมีสีเส้นมากเกินไป ซึ่งอาจรับรู้ว่าเป็นสับสนและยุ่งเหยิง

- ขนาดและสัดส่วน มีการจัดศาลาและซุ้มต้นไม้เพื่อเป็นส่วนนั่งเล่นกลางแจ้งในพื้นที่โล่งกว้าง ซึ่งช่วยลดทอนความรู้สึกความกว้างใหญ่ของสนามและขนาดของอาคาร

- แสงและเงา พยายามจัดให้มีร่มเงาบริเวณใกล้อาคารและทางเดิน มีสนามหญ้ากว้างเพื่อรับแสงสะท้อนให้ความสว่างอบอุ่นแก่บริเวณ

ภาพที่ 5.11 ซุ้มต้นไม้ที่ต่อเนื่องจากอาคารสุภาย ภาพที่ 5.12 ต้นปาล์มในสวนด้านข้างโครงการ สร้างร่มนอก เป็นองค์ประกอบที่เชื่อมกับสัดส่วนของมนุษย์ เงาแก่ทางเดินที่ร่มรื่น และมีรูปร่างของเงาที่น่าสนใจ

3.) องค์ประกอบของภูมิทัศน์ที่น่าบดจิตใจ

- วัสดุพืชพรรณ ส่วนมากจะเป็นพืชพรรณธรรมชาติของเดิมในพื้นที่ ซึ่งไม่ต้องดูแลรักษา太多 ยกเว้นบริเวณสวนข้างโรงพยาบาลที่เป็นเนินหญ้าเรียบ ซึ่งต้องการการดูแลมากกว่า ในบริเวณอื่นจะมีไม้ยืนต้นที่ให้ดอกสร้างสีสันที่เปลี่ยนแปลงตามฤดูกาล มีซุ้มไม้เลื้อยที่ลดความกระด้างของโครงสร้างที่เป็นองค์ประกอบในทางตั้งแก่พื้นที่ รวมทั้งมีส่วนสวนครัว แปลงเกษตรที่ให้ผลผลิตที่กินได้ สร้างความรู้สึกถึงการดูแลเอาใจใส่แก่ชีวิต

ภาพที่ 5.13 สนามหญ้ากว้างสร้างผิวสัมผัสที่อ่อนนุ่ม และสะท้อนแสงอย่างอ่อนโยนให้แก่บริเวณ

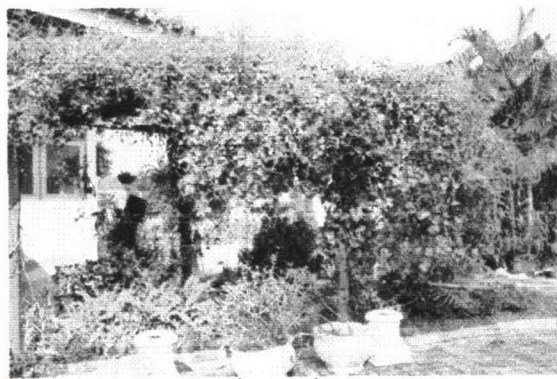
ภาพที่ 5.14 พืชพรรณไม้ที่มีอยู่เดิมโดยรอบของพื้นที่

ภาพที่ 5.15 ซุ้มไม้เลื้อยให้ร่มเงาแก่ทางเดินที่ร่มรื่น

ภาพที่ 5.16 สวนทำเกษตรกรรมบำบัดที่ปลูกพืชผัก

ภาพที่ 5.17 ชุมต้นไม้เพื่อฟ้าที่ให้สีสันและให้ความรู้สึกใกล้ชิดกับมนุษย์

- น้ำ เป็นลักษณะของคูน้ำธรรมชาติที่ให้ความรู้สึกชุ่มชื้น ปลอดภัย มีทะเลสาบในส่วนพื้นที่ผู้ป่วยสำหรับเลี้ยงปลาและเป็นมุมมองที่โล่งสบาย ทะเลสาบในส่วนด้านข้างโรงพยาบาลที่สร้างบรรยากาศการพักผ่อนและเป็นภาพลักษณ์ของโรงพยาบาล แต่ในการใช้งานจริงเจ้าหน้าที่ จะพยายามไม่ให้ผู้ป่วยเข้าไปใกล้กับน้ำมากนักเพื่อเป็นการป้องกันอันตรายที่อาจเกิดกับผู้ป่วยได้

ภาพที่ 5.18 ทะเลสาบบริเวณสวนฟื้นฟูให้เลี้ยงปลา

ภาพที่ 5.19 มุมมองโล่งริมทะเลสาบที่สะท้อนสีท้องฟ้า

- องค์ประกอบอื่นๆในสวน มีศาลาและที่นั่งพักอยู่ทั่วไปในบริเวณรอบที่พักรักษา ทำให้เกิดพื้นที่ส่วนตัวในการนั่งพักผ่อน พุดคุยกัน

ภาพที่ 5.20 ศาลานั่งพักผ่อนท่ามกลางคูนน้ำให้ความรู้สึกเย็นสบาย รมรื่น

ภาพที่ 5.21 มุมนั่งพักกลางธรรมชาติของพี่พรรณ

5.1.1.4.2 ประเด็นการออกแบบที่แตกต่างกับข้อสรุปจากงานวิจัย ส่วนของโครงการที่มีการออกแบบที่คำนึงถึงการบำบัดจิตใจ มีลักษณะที่สอดคล้องกับงานวิจัย โดยมีประเด็นที่แตกต่างไปบ้าง คือ เรื่องของแสงสว่าง โดยตามทางเดินจะเน้นร่มเงาที่ร่มรื่นมากกว่าการเปิดออกรับแสงแดด ซึ่งมีรูปร่างของเงานั้นจะมีความชัดและน่าสนใจ

5.1.1.4.3 ประเด็นที่ไม่ได้คำนึงถึงในการออกแบบภูมิทัศน์เพื่อการบำบัดจิตใจ การออกแบบภูมิทัศน์ของโรงพยาบาลศรีธัญญาได้คำนึงถึงการกระตุ้นประสาทสัมผัสในด้านกลิ่น และ รสในการบำบัดจิตใจผู้ป่วย

1.) การจัดองค์ประกอบในงานภูมิทัศน์เพื่อบำบัดจิตใจ ในเรื่องของ

- แบบแผนของการจัดวางองค์ประกอบ
- ความมีเอกภาพของภาพรวมโครงการ
- ลำดับและความต่อเนื่องของพื้นที่
- การใช้จังหวะในการดึงดูดสายตาให้ติดตาม

2.) คุณลักษณะในการจัดองค์ประกอบภูมิทัศน์เพื่อบำบัดจิตใจ

- การใช้เส้นสายสร้างความรู้สึกและนำสายตา
- การคำนึงถึงสีที่ให้ความรู้สึกและอารมณ์ในการบำบัดจิตใจ

3.) องค์ประกอบของภูมิทัศน์ที่บำบัดจิตใจ

- เส้นทางเดิน ไม่มีระบบที่ชัดเจน ไม่มีจุดหมายของเส้นทางและจุดสนใจ

ตามเส้นทาง ไม่มีความต่อเนื่องของเส้นทาง รวมทั้งการเลือกใช้วัสดุของทางเดินที่กระตุ้นสัมผัส

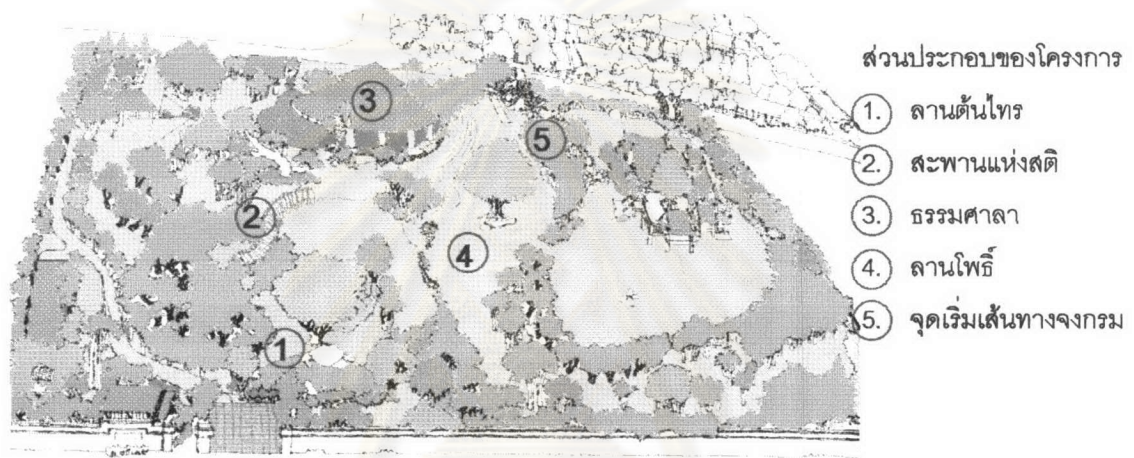
5.1.2 ข้อสรุป

ภูมิทัศน์ของโรงพยาบาลศรีธัญญามีลักษณะส่งเสริมการบำบัดได้ในระดับหนึ่ง โดยมีพื้นฐานจากสภาพธรรมชาติเดิมของพื้นที่ที่ดี ซึ่งในส่วนของ การสร้างความพึงพอใจจากการมองเห็นเพื่อบำบัดจิตใจนั้น มีลักษณะการออกแบบในส่วนย่อยๆ อย่างกระจัดกระจาย ไม่มีความเชื่อมต่อกัน ซึ่งทำให้ภาพรวมของภูมิทัศน์ไม่ค่อยมีความชัดเจนเท่าที่ควร

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

5.2 กรณีศึกษา เสถียรธรรมสถาน

เสถียรธรรมสถานเป็นสถานที่เพื่อส่งเสริมการศึกษาธรรมะ ปฏิบัติธรรม และเผยแพร่ธรรม ผู้ก่อตั้งมีความตั้งใจที่จะสร้างชุมชนแห่งเรียนรู้การดำเนินชีวิตร่วมกันอย่างคานาติระหว่างคน พืช และสรรพสัตว์ทั้งหลาย สถานที่นี้อาจเรียกว่าเป็น “สวนป่าแห่งพุทธธรรม” เนื่องจากได้มีการปลูกป่าขึ้น เพื่อน้อมนำพระธรรมเข้าสู่จิตใจ โดยมีธรรมชาติเป็นส่วนประสาน (อาษา, 2540) ผู้คนที่เข้ามาที่นี่มีจุดประสงค์เพื่อแสวงหาความสบายใจ การหมดทุกข์ โดยเสถียรธรรมสถานจะให้แนวทางไปปฏิบัติ ขยายผล และดูแลด้วยตนเอง ลักษณะการบำบัดในเสถียรธรรมสถานจะมีกุศโลบายที่ซ่อนอยู่ในสภาพแวดล้อมที่เชื่อให้เกิดการตีความ และเข้าใจความเป็นจริง

ภาพที่ 5.22 ผังบริเวณของเสถียรธรรมสถาน

ที่มา: ดัดแปลงภาพจาก อาษา, 2540

การออกแบบมีแนวคิดผสมผสานธรรมชาติเข้ากับประโยชน์ใช้สอยในบรรยากาศร่มกายนเย็นใจ พื้นที่ของเสถียรธรรมสถานมี 14 ไร่ แบ่งเป็นส่วนด้านหน้าสำหรับกิจกรรมทั่วไป 10 ไร่ และส่วนด้านหลังเป็นส่วนพักอาศัย 4 ไร่ การจัดพื้นที่นั้นวางตามลักษณะกิจกรรมและประโยชน์ใช้สอย โดยให้ธรรมชาติเป็นตัวกำหนด อาคารที่สร้างจะไม่มีเหลี่ยมมุมหรือใหญ่โต มีความเป็นหนึ่งเดียวกับธรรมชาติ

เมื่อเข้ามาในพื้นที่จะต้องเดินผ่านลานต้นไม้ที่มีรูปทรงโค้งโค้งแข็งแรง ทำให้สถานที่ดูขลัง โดยมีเนินดินซึ่งได้จากการขุดพื้นที่ทำบ่อรองรับน้ำฝนเป็นปราการกันความวุ่นวายจากภายนอก และกันแบ่งบริเวณภายใน ถัดมาจะเดินผ่านแนวตะเบงยูที่ออกดอกสีเหลืองในต้นฤดูร้อน ลานไม้ ไทร ผ่านสะพานแห่งสติที่มีระดับสูงต่ำของพื้นไม้ที่ต่างกัน ทำให้ต้องพิจารณาทุกอย่างก้าวของตนเอง และผ่านแนวรอกน้อยน้อยของไทรอินโดนีเซียที่เป็นเสมือนม่านบังสายตาก่อนเข้ามาในส่วนธรรมศาลาซึ่งเป็นที่พักธรรม นอกจากนี้ยังใช้พื้นที่ร่มรื่นของลานโพธิ์เป็นพื้นที่สำหรับสนทนาธรรม ในยามเย็น มีสระบัวที่ให้ความเย็น ชุ่มชื้นแก่บริเวณอยู่ใกล้ๆ

ภาพที่ 5.23 ทางเดินในบริเวณลาน
ลั่นทมสร้างบรรยากาศที่มีเสน่ห์

ภาพที่ 5.24 สะพานแห่งสติที่มี
ระดับของแผ่นไม้ไม่เท่ากัน

ภาพที่ 5.25 รากของต้นไม้ไทรอินโดนี
เซียห้อยลงมาเป็นเสมือนม่าน

ภาพที่ 5.26 ลานหญ้าสีเขียว ที่มีต้นไม้ให้ร่มเงาในเวลาทำกิจกรรมที่สงบรวมรื่น

เส้นทางจงกรมเป็นเส้นทางเดินเล่นอย่างมีสติ โดยเดินผ่านสิ่งที่มีความสวยงามร่มรื่น และมีดอกไม้ที่ส่งกลิ่นหอมมาพันธุ เป็นเสมือนแบบทดสอบทางจิต เพื่อฝึกให้จิตนิ่งไม่หวั่นไหวไปกับสิ่งรอบข้าง เส้นทางเริ่มจากธรรมศาลาผ่านแนวป่าชุ่มชื้นรอบสระน้ำ เลียบมายังลานลั่นทม ผ่านลานไทร กลับมายังสะพานแห่งสติและย้อนมาสู่ธรรมศาลา ผู้ที่ได้มาเดินเล่นในที่นี้จะมีความสุขกับความเงียบ ตระหนักรู้ในย่างก้าวอย่างไม่ขาดสติ ได้รู้จักตัวเองและรู้จักสิ่งแวดล้อมรอบข้างด้วย ซึ่งเป็นกิจกรรมที่สามารถแทรกในชีวิตประจำวัน บนฐานของการภาวนาให้กายและจิตอยู่รวมกันอย่างต่อเนื่องทุกขณะ ทำให้รักษาความเบิกบานสดใสแห่งจิตเอาไว้ได้ (อาษา, 2540: 40) ซึ่งเป็นอุบายในการนำธรรมชาติมาผสมผสานกับธรรมะอย่างแยบคาย โดยแม่ชีคณสนีย์กล่าวว่า “การภาวนาเป็นพลังที่เชื่อมโยงชีวิตกับธรรมชาติ โดยธรรมชาติจะรองรับการประพடுத்தี ประพடுத்தชอบ ธรรมชาติจะสนับสนุนการประพடுத்தีที่ไม่ทำลาย ใครรู้จักอยู่กับธรรมชาติอย่างไม่เบียดเบียน ธรรมชาติก็จะดูแลเกื้อกูลผู้นั้น” (อาษา, 2540: 40)

ภาพที่ 5.27 - 5.29 มุมมองที่คล้ายคลึงตามเส้นทางเดินจงกรม

ภาพที่ 5.30 และ 5.31 มุมมองที่ค่อยๆเป็นโค้งงอเป็นโค้งงอและท้องฟ้า โดยผู้เดินจะเดินอย่างมีสติ

จากหลักการภาวนาที่แฝงอยู่ในสภาพแวดล้อมของเสถียรธรรมสถาน เป็นอุปมาในลักษณะเดียวกันกับการเพ่งพินิจในการบำบัดจิตใจ โดยให้พิจารณาที่ปัจจุบันขณะซึ่งเป็นเวลาประเสริฐอย่างมีสติ เพื่อเบี่ยงเบนและลดความทุกข์ของจิตใจจากอดีตและอนาคตออกไป (สายสัมพันธ์ ปัญญาศิริ, สัมภาษณ์, 16 กุมภาพันธ์ 2547) โดยสภาพแวดล้อมในเสถียรธรรมสถานนี้มีการนำธรรมชาติมาเป็นแบบทดสอบความนิ่งของจิตใจด้วย

5.2.1 การวิเคราะห์หลักในการออกแบบภูมิทัศน์เพื่อการบำบัดจิตใจ

สภาพแวดล้อมในเสถียรธรรมสถานต้องการน้อมนำธรรมชาติให้เกิดในจิตใจ โดยมีสภาพแวดล้อมที่เป็นธรรมชาติส่งเสริมการปฏิบัติตน โดยเสถียรธรรมสถานมีการออกแบบที่ช่วยในการบำบัดจิตใจที่อ้างอิงจากทฤษฎีได้ กล่าวคือทำให้เกิดกระบวนการบำบัดจิตใจดังนี้

5.2.1.1 การรู้สึกควบคุมได้และความเป็นส่วนตัว สภาพแวดล้อมในเสถียรธรรมสถานมีความสงบเสมือนได้หนีจากความวุ่นวายของโลกภายนอก การจัดพื้นที่แบ่งเป็น

ส่วนต่างที่เป็นส่วนตัวแต่มีความต่อเนื่องกัน สภาพแวดล้อมที่รุ่มกายเย็นใจท่ามกลางสภาพแวดล้อมที่ร่วมกันสร้าง ทำให้เกิดความน่าสบาย ซึ่งเปรียบได้กับความสามารถในการควบคุมสภาพแวดล้อมรอบตัวที่เหมาะสมน่าพอใจ

5.2.1.2 การสนับสนุนทางสังคม การปฏิบัติธรรมซึ่งเป็นกิจกรรมหลักของเสถียรธรรมสถานจะเป็นการปล่อยวาง ไม่เน้นกระบวนการบำบัดจิตใจในเรื่องการสนับสนุนทางสังคมนี้ แต่พื้นที่โครงการมีส่วนที่รองรับกิจกรรมเสริมในสุดสัปดาห์ โดยมีลานไทรเป็นพื้นที่สำหรับรวมกลุ่มกิจกรรมของครอบครัว

5.2.1.3 การเคลื่อนไหวทางสรีระและการออกกำลังกาย สภาพแวดล้อมของโครงการมีลักษณะที่ดึงดูดให้เกิดการค้นหาและพิจารณาอย่างมีสติ โดยมีการคลี่คลายตามเส้นทางทำให้เกิดการเคลื่อนไหวทางสรีระอย่างมีสติ

5.2.1.4 การเข้าถึงธรรมชาติและสิ่งเบี่ยงเบนความสนใจที่ดี ภูมิทัศน์ของเสถียรธรรมสถานมีความน่าประทับใจและสร้างประสบการณ์บำบัดที่น่าพึงพอใจ โดยใช้สภาพแวดล้อมเป็นอุบายในการทดสอบให้พิจารณาอย่างมีสติ ซึ่งเป็นการเพ่งพินิจเช่นเดียวกับสวนเซน แต่ต่างที่สวนเซนจะตัดสิ่งรบกวนต่างๆออกไปให้สายตายุ่งอยู่กับสิ่งที่ต้องการให้มองเพียงอย่างเดียว โดยเสถียรธรรมสถานมีลักษณะของการออกแบบพื้นที่ ดังนี้

5.2.1.4.1 ประเด็นการออกแบบที่สอดคล้องกับข้อสรุปจากงานวิจัย
เสถียรธรรมสถานมีการใช้สิ่งไว้ในภูมิทัศน์ที่สอดคล้องกับงานวิจัย ดังนี้

- เสียง ของธรรมชาติ เช่น เสียงของลมที่พัดกิ่งไม้ รวมทั้งเสียงนกร้องที่ให้ความรู้สึกสงบ โดยมีข้อเสียของที่ตั้งที่จะมีเครื่องบินผ่านในบางช่วงเวลาทำให้เกิดเสียงรบกวนที่ไม่น่าพอใจ

- กลิ่น ของไม้ดอก เช่น พุด ลั่นทม ซึ่งเป็นกุศโลบายให้นึกถึงบรรยากาศของวัดในโบราณที่สงบ และเมื่อนั่งในธรรมศาลาจะได้กลิ่นขึ้นของพื้นที่เป็นดินบดอัด

- สัมผัส การกระตุ้นทางสัมผัสด้วยพื้นที่เป็นดิน หญ้า กรวด และวัสดุธรรมชาติอื่นที่หลากหลายตามเส้นทางเดิน การใช้ระดับของพื้นไม้ของสะพานแห่งสติที่ทำให้เกิดการพิจารณาการเคลื่อนไหว สภาพแวดล้อมที่แตกต่างกันในแต่ละบริเวณก็สร้างความรู้สึกทางสัมผัสที่ต่างกัน เช่น พื้นที่กลางแจ้งที่อบอุ่น พื้นที่ทางเดินในสวนป่าที่รุ่มเย็น พื้นที่ริมสระน้ำที่ชุ่มชื้น เป็นต้น

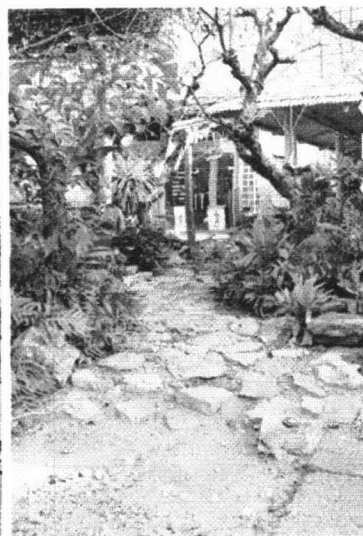
- ภาพ การจัดภูมิทัศน์ค่อนข้างเปิดโล่ง คำนึงถึงมุมมองที่สามารถมองเห็นส่วนต่างๆได้ต่อเนื่อง ทำให้รู้สึกสบายใจ ปลอดภัย รวมทั้งมีการพรางสายตาด้วยแนวของต้นไม้ที่ทำให้เกิดความรู้สึกลึกลับน่าค้นหาและเป็นส่วนตัว มีจุดพักสายตา และบรรยากาศที่น่าพึงพอใจ ซึ่งสามารถอธิบายจากหลักการออกแบบได้ ดังนี้

ภาพที่ 5.32 สนามหญ้าที่อบอุ่น และให้ผิวสัมผัสที่นุ่มนวล

ภาพที่ 5.33 พื้นผิวของมูมพักผ่อน ช่วยกระตุ้นทางสัมผัส

ภาพที่ 5.34 การเลือกใช้ผิวสัมผัสของวัสดุที่เป็นธรรมชาติ

ภาพที่ 5.35 บริเวณลานโถงให้สัมผัสที่อบอุ่น

ภาพที่ 5.36 พื้นที่รมน้ำที่เย็นสบาย เป็นจุดพักสายตาที่ดี

1.) การจัดองค์ประกอบในงานภูมิทัศน์เพื่อบำบัดจิตใจ

- การลำดับ ภายในส่วนใช้สอยต่างๆของเสถียรธรรมสถานมีการลำดับเรื่องราวที่น่าสนใจ เช่น เมื่อเริ่มเข้าสู่ส่วนปฏิบัติธรรมจะผ่านสะพานแห่งสติที่มีระดับแผ่นไม้ที่ไม่เท่ากันทำให้ต้องรู้จักระวังและพิจารณาในทุกก้าวเดิน เป็นโจทย์เริ่มต้นก่อนเข้าสู่การปฏิบัติธรรม เมื่อจะเข้าสู่ธรรมศาลาจะพบแนวมันของรากต้นไทรอินโดนีเซียมาบังตาให้เกิดความสงบมากยิ่งขึ้น เมื่อเริ่มออกเดินในเส้นทางจงกรมจะผ่านแนวสวนป่าที่ร่มครึ้ม ป่าชื้น และสระบัวที่โปร่งโล่งสว่าง ตามลำดับ และยังเดินผ่านบริเวณบ้านดินที่เป็นเสมือนอุโมงค์ที่มีดและค้อยๆเห็นแสงสว่างมากขึ้นในปลายทาง อุบายเหล่านี้แฝงอยู่อย่างต่อเนื่องในสภาพแวดล้อมของเสถียรธรรมสถานที่ส่งเสริมความเข้าใจในธรรมะและความเป็นจริง ซึ่งเป็นผลดีต่อจิตใจและสุขภาพ

- ความสมดุล ภูมิทัศน์ในเสถียรธรรมสถานที่สวยงามก่อรูปจากสมาชิกของสถานที่นั้นเกิดขึ้นอย่างค่อยเป็นค่อยไปตามธรรมชาติ เริ่มจากการปรับเปลี่ยนทุ่งนาที่แห้งแล้งสู่สวนป่าที่ร่มรื่น เย็นสบาย การแก้ปัญหาเรื่องการรองรับน้ำฝนด้วยการขุดสระน้ำ และนำดินที่ได้มาถม

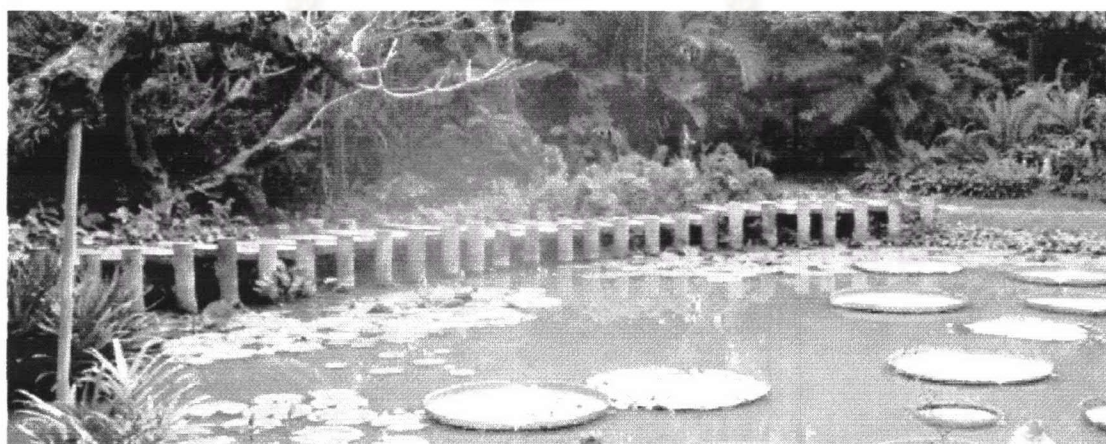
เป็นเนินเพื่อใช้บังสายตาและกันบริเวณต่างๆตามการใช้สอย ทำให้ภูมิทัศน์ของเสถียรธรรมสถาน มีความสมดุลในตัวเอง รวมทั้งมีองค์ประกอบของธาตุทั้ง 4 ได้แก่ ดิน น้ำ ลม ไฟ ที่อยู่ร่วมกันภายในพื้นที่อย่างสมดุล (สายสัมพันธ์ ปัญญาศิริ, สัมภาษณ์, 16 กุมภาพันธ์ 2547)

- ความมีเอกภาพ การวางผังและออกแบบส่วนต่างๆของเสถียรธรรมสถานมีความสอดคล้องกันอย่างมีเอกภาพ เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน โดยมีธรรมชาติเป็นตัวประสาน การใช้รูปแบบอาคารที่กลมกลืนไม่ขัดธรรมชาติ การใช้วัสดุที่เข้ากันได้ ไม่แปลกปลอมทำให้ภูมิทัศน์ของเสถียรธรรมสถานนี้มีความเป็นหนึ่งเดียว

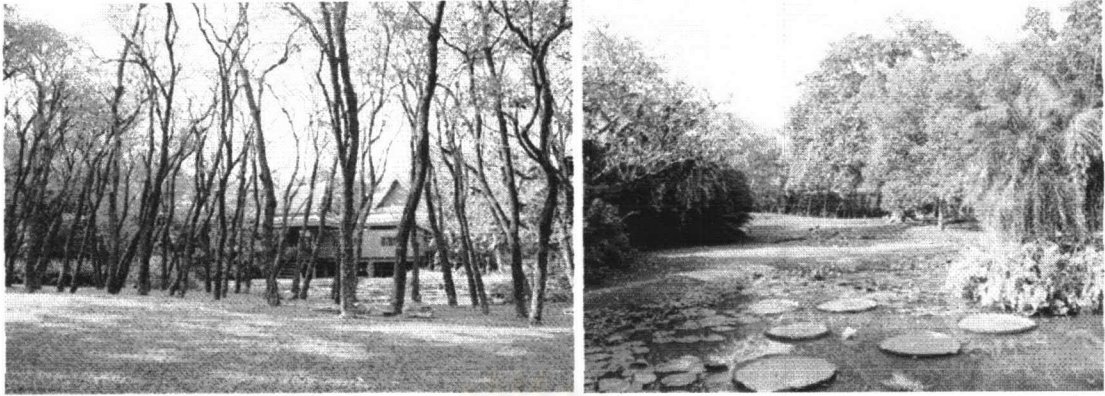
- จังหวะ ภูมิทัศน์และองค์ประกอบต่างๆ มีการนำจังหวะมาใช้เพื่อส่งเสริมการพิจารณาและสมาธิ โดยเฉพาะในเส้นทางเดินจงกรม เช่น จังหวะแผ่นไม้ของสะพานแห่งสติ แนวต้นไม้ที่ปลูกเป็นแถว โดยจังหวะจะสร้างระเบียบที่ต่อเนื่องและเข้าใจได้ง่าย

ภาพที่ 5.37- 5.39 ลำดับของพื้นที่ที่ต่อเนื่องน่าสนใจ โดยคลี่คลายจากที่มีดงที่สว่าง

ภาพที่ 5.40 จังหวะที่แทรกอยู่ในภูมิทัศน์

ภาพที่ 5.41 กลุ่มต้นไม้สร้างจังหวะและพรางสายตา ภาพที่ 5.42 พีชพรรณสร้างกรอบของมุมมองที่ต่อเนื่อง

2.) คุณลักษณะในการจัดองค์ประกอบภูมิทัศน์เพื่อบำบัดจิตใจ

- การแสดงออกของเส้นสาย ใช้เส้นสายที่คดโค้ง อ่อนไหวของธรรมชาติ

สร้างความรู้สึกสบาย ไม่เป็นทางการ ใช้เส้นสายที่ลู่ลงอย่างอ่อนไหวของรากต้นไม้ทรินโดเนียเซียในบริเวณธรรมชาติให้ความรู้สึกอ่อนนุ่ม พร้อมรับพระธรรมเข้ามาในจิตใจ การใช้เส้นทางตั้งของต้นไม้และต้นไม้ที่ลานกลางแจ้งส่งเสริมความรู้สึกสว่างาม น่าเกรงขาม เป็นต้น

ภาพที่ 5.43- 5.45 เส้นสายที่คดโค้ง เคลื่อนไหว ทำให้การเดินมีความน่าสนใจ ต่อเนื่อง

- รูปร่าง มีการเลือกใช้รูปร่างพีชพรรณเพื่อสร้างบรรยากาศและให้ความรู้สึกที่แตกต่างกัน เช่น รูปร่างของต้นลำทมที่คดแข็งแรงให้บรรยากาศที่ขลัง รูปร่างของต้นไม้โพธิ์ที่แผ่กว้างให้ความรู้สึกปลอดภัย ร่มเย็นใจ รวมทั้งการใช้รูปปั้นในมุมต่างๆของสวนสร้างความน่าสนใจและความหมายแก่ภูมิทัศน์

- ขนาดและสัดส่วน การออกแบบอาคารที่ไม่ใหญ่โตข่มสภาพแวดล้อมทำให้เกิดความกลมกลืนและไม่โดดเด่นอย่างขัดแย้ง มีการแบ่งพื้นที่ที่เปิดโล่งให้เกิดเป็นพื้นที่ย่อยด้วยการใช้องค์ประกอบต่างๆมาโอบล้อมและพรางสายตาบ้าง เพื่อลดความรู้สึกกว้างใหญ่ไม่มีขอบเขต การใช้พีชพรรณที่สูงไม่มากนักและรูปปั้นเพื่อสร้างความรู้สึกใกล้ชิดกับสัดส่วนของมนุษย์

- การใช้แสงและเงา สร้างความแตกต่างและความต่อเนื่องแก่บริเวณ ให้เกิดการใช้สอยที่แตกต่างกันและเป็นอุบายในการพิจารณา เช่น การเดินจากที่สว่างเข้าสู่บริเวณธรรมศาลาที่ร่มมากขึ้นเป็นลำดับ และเดินออกผ่านทางเดินที่ร่มขึ้นไปจนถึงทางที่ค่อยๆเปิดและสว่างมากขึ้น นอกจากนี้ยังใช้แสงเงาร่วมกับรูปร่างของพืชพรรณสร้างบรรยากาศที่น่าสนใจ

ภาพที่ 5.46 และ 5.47 แสงที่ส่องลอดผ่านกิ่งไม้ลงมา สร้างร่มเงาที่มีรูปร่างสวยงาม และน่าสนใจ
ภาพที่ 5.48 แสงสว่างที่อยู่เบื้องหน้าในเส้นทางที่มีมิติสร้างความหวัง

- สี จะเน้นสีเขียวที่เย็นตาของพืชพรรณเป็นหลัก โดยใช้สีของลำต้นและไม้ดอกสร้างความน่าสนใจ และเป็นแบบทดสอบในการฝึกสมาธิ รวมทั้งใช้สีต้นที่สัมพันธ์กับฤดูกาลด้วย เช่น สีเหลืองของต้นตะแบกยูงที่ทำให้รับรู้ว่ามีฤดูร้อน

ภาพที่ 5.49-5.51 สีที่แต่งแต้มในภูมิทัศน์จากสีของพืชพรรณ ดอกไม้ ลำต้น และใบ รวมทั้งสีจากประติมากรรมที่เป็นวัสดุธรรมชาติ ช่วยกระตุ้นให้มีชีวิตชีวา และเป็นแบบทดสอบทางจิต

- การใช้สัญลักษณ์แฝงอยู่ในสภาพแวดล้อม เช่น ต้นลำต้นที่เป็นต้นไม้ที่ใช้ในวัดในสมัยโบราณ บัวหลวงในสระน้ำทำให้รำลึกถึงการประสูติของพระพุทธเจ้า ต้นโพธิ์ที่รำลึกถึงการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า เป็นต้น

3.) องค์ประกอบของภูมิทัศน์ที่บำบัดจิตใจ

- การออกแบบวัสดุพืชพรรณเน้นสีเขียวของใบที่ให้ความสดชื่นร่มรื่นแก่บริเวณ โดยพยายามสร้างความร่มเย็นตามทางเดินจกรม และพยายามให้เป็นธรรมชาติมากที่สุด ไม่ตัดแต่งให้เกิดความแปลกปลอม โดยเลือกใช้ต้นไม้ใหญ่ให้ร่มเงาบริเวณลานกิจกรรม และมีไม้ดอกสร้างสีสันแห่งฤดูกาลและสร้างความน่าสนใจตามมุมสงบต่างๆ

ภาพที่ 5.52- 5.54 การใช้พืชพรรณให้ร่มเงาแก่ทางเดิน ใช้สีเขียวในหลากหลายเฉดสี หลายผิวสัมผัส สร้างความรู้สึกสงบเย็นใจแก่ผู้ใช้งาน

ภาพที่ 5.55-5.56 การใช้ต้นไม้ใหญ่ให้ร่มเงาแก่พื้นที่ทำกิจกรรม ที่ต่างกัน ภาพซ้ายเป็นลานโพธิ์กลางสนามหญ้าที่ให้ความรู้สึกร่มรื่นสงบ ภาพขวาเป็นลานไทรที่มีเส้นสายและบรรยากาศที่กระตุ้นให้ทำกิจกรรม

- การใช้น้ำเป็นลักษณะสระน้ำใสนิ่งให้ความรู้สึกสงบ เย็นสบายใจ มีต้นไม้ น้ำขึ้นอยู่ตามตลิ่งเป็นที่รวมของแมลง นก และมีเชื้อ

- ลักษณะและรูปแบบทางเดินที่กลมกลืนไปกับธรรมชาติ มีเส้นทางที่คลี่คลายสู่ส่วนต่างๆของบริเวณอย่างน่าสนใจ โดยไม่มีรูปแบบทางเดินที่เห็นได้ชัดและไม่ได้โอ้อวดใหญ่โต เพราะต้องการความเรียบง่ายสงบ ให้เดินอย่างมีสติตามลำพัง

ภาพที่ 5.57 ทางเดินที่เป็นพื้นไม้ริมสระน้ำคดโค้งตามรูปร่างของสระบัว ทำให้ขอบของสระดูไม่แข็งกระด้าง

ภาพที่ 5.58 ทางเดินที่กลมกลืนไปกับสนามหญ้าโล่ง ให้สัมผัสที่อ่อนนุ่ม

- องค์ประกอบอื่นๆในสวน มีการใช้รูปปั้นที่สร้างอารมณ์ขัน น่ารักน่าชัง เพื่อเป็นจุดมองตามทางเดิน โดยจัดที่นั่งไว้ในบริเวณส่วนทานอาหารและบริเวณธรรมศาลา ไม่ได้จัดไว้ตามทางเดินในสวน เนื่องจากไม่ได้ต้องการสร้างทางเดินเพื่อความเพลิดเพลินชมนกชมไม้ แต่ต้องการให้พิจารณา โดยมีสนามหญ้าที่สามารถนั่งฟังธรรมะในตอนเย็นได้

ภาพที่ 5.59 เนินหญ้าเขียวชุ่มที่ผู้ใช้ไปเสื่อนั่งสนทนาธรรมในตอนเย็น

ภาพที่ 5.60 รูปปั้นตามมุมต่างๆที่สร้างความเพลิดเพลิน และหึงพอใจ

ภาพที่ 5.61 และ 5.62 รูปปั้นที่แฝงความหมายทางสัญลักษณ์ทางจิตวิญญาณ ซึ่งทำให้จิตใจสงบ

ภาพที่ 5.63 และ 5.64 ม้านั่งที่จัดไว้ในมุมต่างๆที่สงบและร่มรื่น

ภาพที่ 5.65 โคมบายสร้างเสียงสวดได้

5.2.1.4.2 ประเด็นการออกแบบที่แตกต่างกับข้อสรุปจากงานวิจัยหลักในการออกแบบภูมิทัศน์เพื่อการบำบัดจิตใจส่วนใหญ่มีความสอดคล้องกับงานวิจัย โดยมีความแตกต่างในกระบวนการบำบัดจิตใจที่ใช้เล็กน้อย ซึ่งเสถียรธรรมสถานมีการใช้สภาพแวดล้อมเป็นโจทย์เพื่อทดสอบสติและการพิจารณาให้แน่วแน่มากขึ้น เป็นการทดสอบความแข็งแรงของจิตใจที่ดี โดยในเรื่องของการใช้สิ่งเร้าในการบำบัดจิตใจด้วยวิธีนั้น คุณสายสัมพันธ์กล่าวว่าเสถียรธรรมสถานจะพยายามไม่ใช่ไม่ผล เนื่องจากไม่ผลทำให้คนเกิดกิเลสในรสชาติได้ง่ายซึ่งจะยากต่อการควบคุม (สายสัมพันธ์ ปัญญศิริ, สัมภาษณ์, 16 กุมภาพันธ์ 2547) รวมทั้งในเรื่องรูปแบบของสัญลักษณ์ที่ใช้ในการออกแบบภูมิทัศน์ที่ส่งผลต่อจิตใจและจิตวิญญาณ โดยคนไทยจะผูกพันกับสัญลักษณ์ที่มีความหมายและความเชื่อทางพุทธศาสนา ซึ่งมาจากเรื่องราวและคำสอนของพระพุทธองค์

5.2.2 ข้อสรุป

หลักในการออกแบบภูมิทัศน์ของเสถียรธรรมสถานสร้างให้เกิดการบำบัดจิตใจได้เป็นอย่างดี โดยมีกระบวนการบำบัดจิตใจที่เด่นชัดคือการฟังพินิจหรือการเบี่ยงเบนความสนใจที่ดี ซึ่งเน้นการฝึกตนและสร้างแบบทดสอบด้วยสภาพแวดล้อม โดยมีการจัดพื้นที่ที่มีลำดับซึ่งแฝงความหมายทางสัญลักษณ์ที่คำนึงถึงความรู้สึกและการพิจารณาที่ต่อเนื่องน่าสนใจ รวมทั้งเสถียรธรรมสถานมีการจัดพื้นที่ที่สามารถสร้างความสงบและความเป็นส่วนตัวได้เป็นอย่างดี

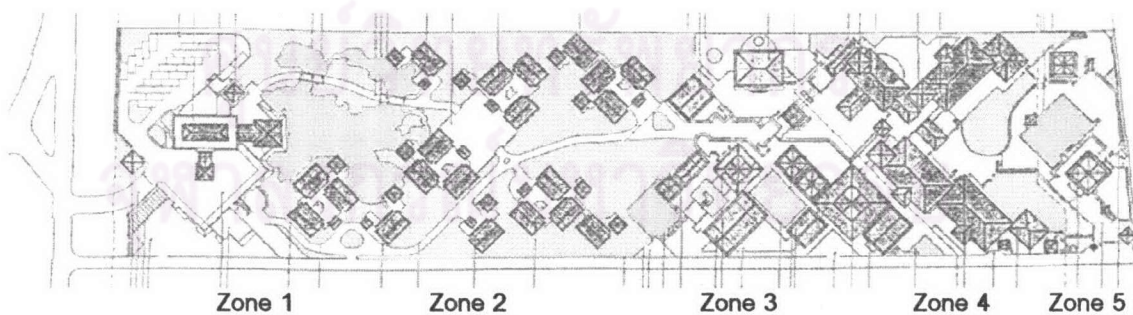
5.3 กรณีศึกษา ชีวาศรม

ชีวาศรมหมายถึง ที่พักพิงแห่งชีวิต เป็นรีสอร์ทเพื่อสุขภาพ ใกล้เขาตะเกียบ ริมหาดหัวหิน มีปรัชญาเพื่อปรับความสมดุลของร่างกายและจิตใจของผู้ใช้เป็นสำคัญ รีสอร์ทนี้เน้นเรื่องราวของชีวิตและการถนอมสุขภาพในขณะที่ร่างกายแข็งแรงก่อนการเจ็บป่วย โดยบำบัดร่างกายและจิตใจ ด้วยวิถีธรรมชาติโดยอาศัยธรรมชาติของต้นไม้ สายน้ำ และความสวยงามร่มรื่นเข้ามาช่วย ประสานให้การบำบัดรักษา มีความสอดคล้องเป็นไปในทิศทางเดียวกัน (ศิริพร, 2541: 46)

ภาพที่ 5.66 ภูมิทัศน์บริเวณทางเข้าชีวาศรม

แนวคิดหลักของการออกแบบสภาพแวดล้อมในชีวาศรม คือ การสร้างความรู้สึกลงสงบและการไม่ถูกรบกวนจากโลกภายนอกเพื่อการพักผ่อนอย่างสมบูรณ์แบบ ภูมิสถาปนิกออกแบบวางผัง โดยดึงลักษณะเด่นของพื้นที่และความเป็นไทยในการออกแบบเพื่อสร้างความประทับใจ การวางผังบริเวณของอาคารได้วางเป็นแนวแกน 45 องศา กับแนวที่ดินซึ่งมีลักษณะแคบยาว จึงทำให้เกิดที่ว่างที่น่าสนใจ ทำให้มิติของพื้นที่มีการเคลื่อนไหว ผู้ใช้สามารถรับรู้พื้นที่ว่ามีขนาดใหญ่กว่าความเป็นจริง จึงไม่เกิดความรู้สึกแคบหรืออึดอัด มุมมองโดยทั่วไปจะเห็นอาคารในลักษณะหันมุมเข้าหากัน ทำให้รู้สึกถึงความรู้สึกเข้าแถวกันของอาคารต่างๆ ได้โดยสิ้นเชิง รวมทั้งทำให้พื้นที่แต่ละส่วนไม่สามารถมองเห็นกันโดยตรง จึงสร้างความเป็นส่วนตัวของแต่ละพื้นที่

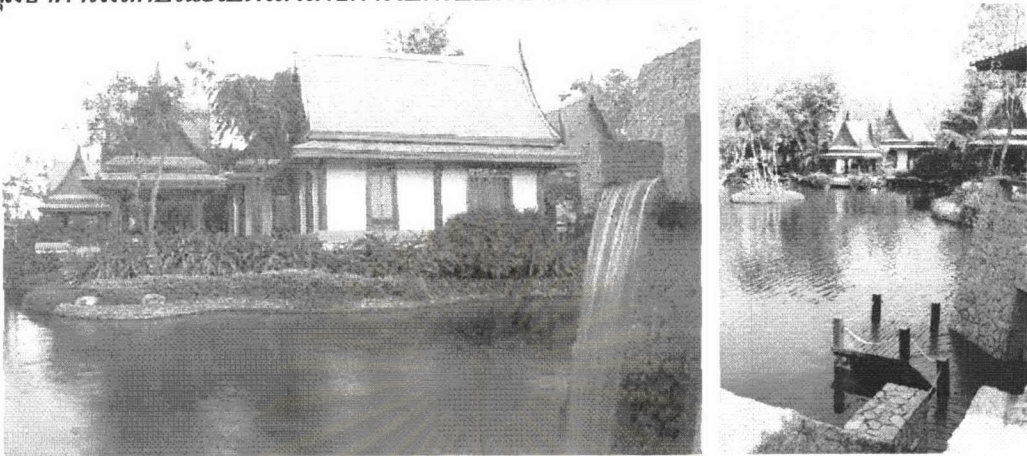

ภาพที่ 5.67 ผังบริเวณของชีวาศรมรีสอร์ท แบ่งพื้นที่ออกเป็น 5 ส่วนหลัก

ที่มา: อาษา: 2538: 40

พื้นที่ทั้งหมด 17 ไร่ของชีวาศรมถูกจัดแบ่งออกเป็น 5 โซน ที่มีความต่อเนื่องกัน โดยรถยนต์ถูกกันออกให้จอดไว้บริเวณส่วนหน้าของโครงการ การเดินทางติดต่อระหว่างโซนใช้รถกอล์ฟและการเดินเท้าเท่านั้น เพื่อไม่ให้เกิดมลภาวะด้านเสียงและอากาศ

โซนแรก เป็นกลุ่มอาคารต้อนรับ มีทะเลสาบและน้ำตกสร้างความชุ่มชื้นแก่พื้นที่ ซึ่งเมื่อเข้ามาสู่โถงจะได้ยินเสียงน้ำตกไหลกลบเสียงรบกวนจากภายนอกและให้ความรู้สึกสบาย โดยกลุ่มอาคารมีลักษณะเปิดโล่งเพื่อการเปิดรับบรรยากาศโดยรอบ

ภาพที่ 5.68 น้ำตกบริเวณสวนหน้าของโครงการสร้างเสียงสดชื่น ภาพที่ 5.69 สระน้ำที่แบ่งกันพื้นที่

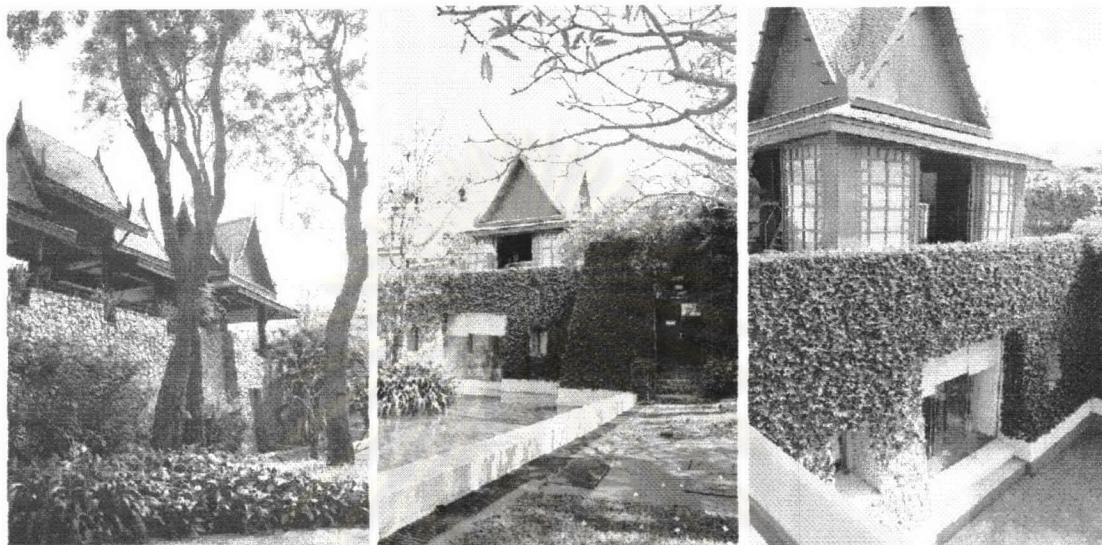
โซนที่ 2 เป็นพื้นที่ต่อเนื่องจากโซนด้านหน้า เชื่อมต่อพื้นที่ด้วยสะพานไม้ นำสู่กลุ่มบ้านพักทรงไทยประยุกต์ บริเวณนี้ถูกโอบล้อมด้วยทะเลสาบขนาดใหญ่ และต้นไม้ขนาดใหญ่ ภายในมีการจัดเป็นสวนไทย ใช้ไม้ดอกสีขาวที่ให้กลิ่นหอม โดยมีไม้พุ่มตัดแต่งเป็นทรงเรขาคณิตขนานบตามทางเดินดูสวยงามเป็นระเบียบ รวมทั้งมีต้นไม้เดิมขนาดใหญ่ในพื้นที่ อาทิ ต้นไทร ลั่นทม ชัยพฤกษ์ ประดู่ หนาม ป๊อป ทองกวาว และการจัดแต่งพื้นที่ด้วยบัวหลวงในอ่างกระเบื้องเคลือบ

ภาพที่ 5.70 ต้นไทรเก่าแก่สร้างความร่มรื่น ดึงดูดนกและสัตว์ต่างๆเข้ามาในพื้นที่

ภาพที่ 5.71 บรรยากาศสวนบ้านพักซึ่งจัดแบบสวนไทย

โซนที่ 3 พื้นที่ส่วนใหญ่อยู่ภายในกลุ่มอาคารสปา โดยใช้สวนกันมุ่มมองและสร้างบรรยากาศที่ใกล้ชิดธรรมชาติในขณะบำบัด มีการเลือกใช้วัสดุที่เป็นธรรมชาติ เช่น หินภูเขาเมตก แต่งภายนอกอาคาร มีสระน้ำสี่เหลี่ยมใช้สะท้อนเงาอาคารและสร้างบรรยากาศที่สดใส ทางเดินในบริเวณนี้เป็นทางเดินเปิดโล่งสลับกับมีร่มเงา ที่สร้างความเปลี่ยนแปลงและมีชีวิตชีวา

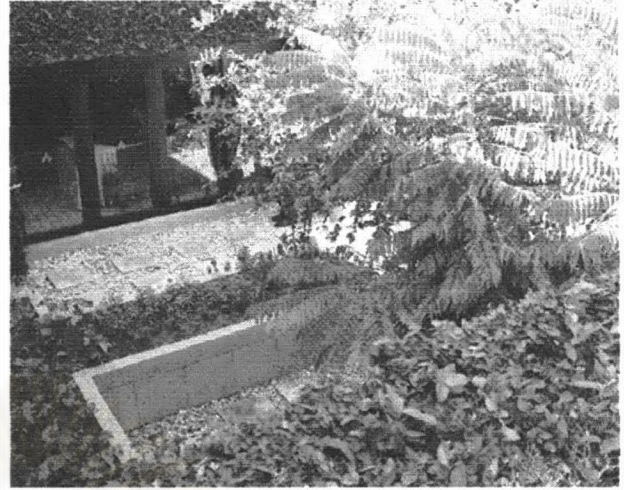
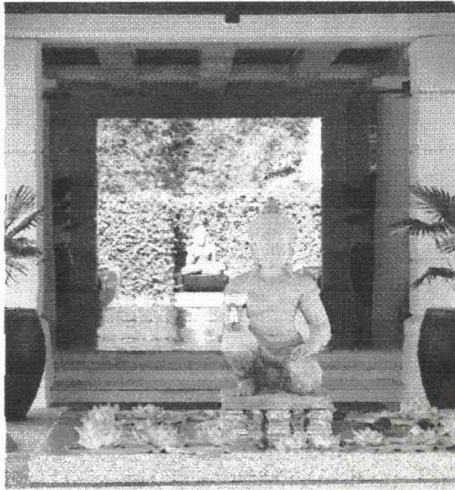

ภาพที่ 5.72 ศาลาโยคะเปิดสู่ธรรมชาติ ภาพที่ 5.73 และ 5.74 สระน้ำสี่เหลี่ยม ตัดกับสีของอาคาร

ภาพที่ 5.75 สวนกลางกลุ่มอาคารที่ให้ร่มเงาและความสดชื่น ภาพที่ 5.76 มุมของสวนไม้กลางอาคาร ซึ่งให้ความรู้สึกผ่อนคลายร่วมกับการบำบัด

โซนที่ 4 เป็นส่วนของห้องพักแบบโรงแรม 4 ชั้น เมื่อมองจากไกลจะเห็นสระน้ำที่มีโค้งลอยสงบนิ่งอยู่เหนือน้ำ มีการเลือกใช้ประติมากรรมและพืชพรรณภายในและภายนอกที่กลมกลืนกัน โดยใช้พืชพรรณจำพวกจันทน์ผา กัลยพัค ปาล์มจีน ปาล์มเยอรมัน ไทรคัต และหมากที่มีรูปร่างสวยงามเข้ากับสวนประกอบอื่นๆ มีสวนปลูกพืชสวนครัวที่มีกลิ่นสดชื่น รวมทั้งมีมุ่มมองชายหาดที่สวยงาม

ภาพที่ 5.77 สระบัวและรูปปั้นหน้าทางเข้าอาคารที่เป็นสัญลักษณ์ทางพุทธศาสนา ทำให้เกิดการสำรวจ

ภาพที่ 5.78 สวนสมุนไพรเพื่อการสวดให้กลิ่นที่สดชื่น

โซนที่ 5 พื้นที่ริมทะเล มีสระว่ายน้ำ ส่วนทานอาหารริมทะเล ศาลาสวดกิจกรรมเพื่อสุขภาพ และชายหาดที่สวยงาม ภูมิทัศน์บริเวณนี้มีสวนสนามหญ้าที่ร่มรื่น มีต้นสนที่ปลูกเป็นแนว กำบังสายตาส่งความเป็นส่วนตัวแก่ห้องพัก มีประติมากรรม ชงโค ไทร และต้นมะพร้าวที่พริ้วไหวตามลมอย่างสวยงาม

ภาพที่ 5.79 บรรยากาศบริเวณศาลายามโพลีเพล็กซ์

ภาพที่ 5.80 บริเวณสระว่ายน้ำริมหาด

ภาพที่ 5.81 แนวต้นปาล์มสร้างองค์ประกอบทางตั้งให้เกิดความสมดุล

ภาพที่ 5.82 สนามหญ้าที่สร้างผิวสัมผัสละเอียดอ่อนโยน

5.3.1 การวิเคราะห์หลักในการออกแบบภูมิทัศน์เพื่อการบำบัดจิตใจ

ชีวากรรมมีสภาพแวดล้อมที่ส่งเสริมการบำบัดจิตใจร่วมกับทางกาย ภายในมีบรรยากาศที่สงบผ่อนคลายและช่วยลดความตึงเครียดกังวลจากภูมิทัศน์ที่มีการเบี่ยงเบนความสนใจที่ดี โดยการออกแบบของชีวากรรมสอดคล้องกับทฤษฎี กล่าวคือทำให้เกิดกระบวนการบำบัดจิตใจจาก

5.3.1.1 การรู้สึกควบคุมได้และความเป็นส่วนตัว ชีวากรรมเน้นการสร้างสภาพแวดล้อมที่สงบเงียบและเป็นส่วนตัวมากที่สุด เพื่อให้ผู้ใช้รู้สึกผ่อนคลายอย่างแท้จริง โดยการจัดวางอาคารในพื้นที่ที่ซ้อนเหลื่อมกันทำให้เกิดมุมมองส่วนตัวที่น่าพอใจ

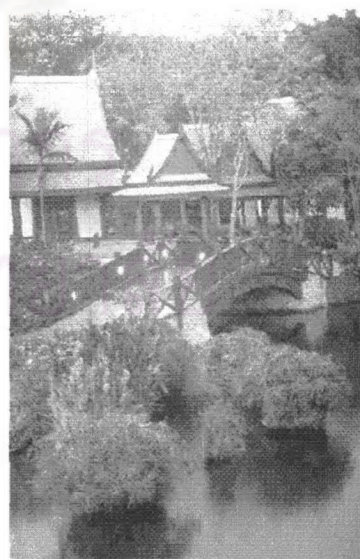
5.3.1.2 การเข้าถึงธรรมชาติและสิ่งเบี่ยงเบนความสนใจที่ดี ชีวากรรมมีการดึงดูดความสนใจที่ดี มีการคำนึงถึงมุมมองจากจุดมองต่างๆ มีพื้นที่เปิดโล่งที่ปลอดภัย โดยสามารถอธิบายจากหลักการออกแบบภูมิทัศน์ ดังนี้

5.3.1.2.1 ประเด็นการออกแบบที่สอดคล้องกับข้อสรุปจากงานวิจัย

- เสียง สภาพแวดล้อมที่สงบเงียบทำให้เสียงของธรรมชาติเด่นชัด เช่น เสียงของลม ต้นไม้ไหว เสียงของน้ำตกและน้ำพุที่เบี่ยงเบนความสนใจและสร้างความพึงพอใจได้ดี
- กลิ่น ใช้ไม้ดอกที่มีกลิ่นหอมเป็นกลุ่มในบริเวณที่มีการสัญจรบ่อยๆ รวมทั้งพยายามลดกลิ่นเหม็นจากน้ำเสียด้วยการดึงก๊าซที่มีกลิ่นไปเป็นเชื้อเพลิงของคปไฟ
- สัมผัส กระตุ้นสัมผัสด้วยพื้นผิวทางเดินและสิ่งก่อสร้างที่เป็นหินหรือกรวดธรรมชาติ โดยมีพืชพรรณปกคลุมช่วยลดความกระด้างและสร้างความสอดคล้องกลมกลืน
- ภาพ การกระตุ้นทางสายตาด้วยมุมมองที่ต่อเนื่องกันทั้งภายในและภายนอกสร้างความน่าสนใจได้ดี ที่น่าพึงพอใจ ซึ่งสามารถอธิบายจากหลักการออกแบบได้ ดังนี้

ภาพที่ 5.83 การนำก๊าซจากสระน้ำซึ่งใช้เป็นที่รองรับน้ำเสียของโครงการมาเผาผลาญเป็นเชื้อเพลิงเพื่อลดกลิ่นเหม็น

ภาพที่ 5.84 การจัดวางกลุ่มไม้ดอกหอมเป็นกลุ่ม บริเวณที่มีการผ่านบ่อยๆ

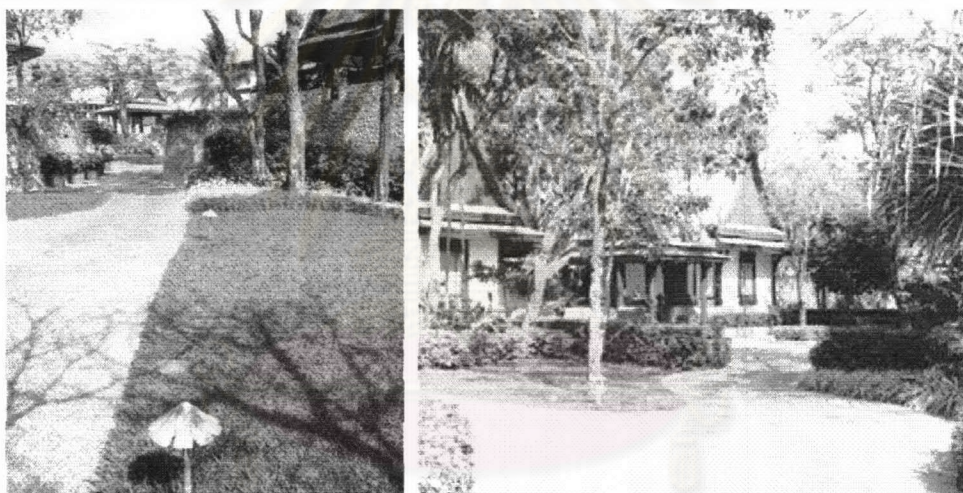
1.) การจัดองค์ประกอบในงานภูมิทัศน์เพื่อบำบัดจิตใจ

- ความมีเอกภาพในการจัดผังที่ทำให้รู้สึกว่ามีพื้นที่ไหลต่อเนื่องกันตลอดโครงการ รวมทั้งรูปแบบโครงการมีความกลมกลืนเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน โดยมีการใช้วัสดุ สี พืชพรรณเป็นตัวสอดประสานสภาพแวดล้อมต่างๆ เข้าไว้ด้วยกัน

- แบบแผน การออกแบบผังที่มีความซับซ้อนอยู่ในแบบแผนที่เข้าใจง่าย มีแนวของอาคารและทิศทางที่ชัดเจนเป็นระบบ

- ความสมดุล ใช้ความสมดุลแบบไม่สมมาตรของผังบริเวณทำให้เกิดความน่าสนใจในเรื่องมุมมอง และการจัดวางองค์ประกอบต่างๆ ที่ลงตัว

- การลำดับ คำนึงถึงลำดับของพื้นที่ตั้งแต่เข้ามายังโครงการ มีการกันส่วนด้วยทะเลสาบก่อนเข้าสู่สวนเรือนพักอาศัยที่ต้องข้ามสะพานไม้ การเปลี่ยนเข้าสู่ส่วนบำบัดที่มีรูปแบบของภูมิทัศน์ที่เป็นทางการและเป็นสาธารณะมากขึ้น ต่อเนื่องไปยังส่วนโรงแรมและสวนพักผ่อนริมทะเลตามลำดับ ซึ่งการดำเนินไปในแต่ละส่วนมีความสอดคล้องต่อเนื่องกัน

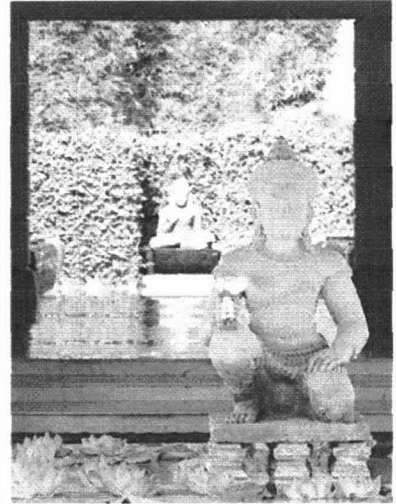
ภาพที่ 5.85 และ 5.86 การออกแบบวางผังบริเวณที่มีการคลี่คลายมุมมองในโครงการ อย่างต่อเนื่อง ทำให้ดูลึกลับน่าค้นหา

2.) คุณลักษณะในการจัดองค์ประกอบภูมิทัศน์เพื่อบำบัดจิตใจ

- การแสดงออกของเส้นสาย ใช้เส้นสายของเส้นทางเดินที่โค้งนุ่มนวล และทรงหลังคาของอาคารที่ให้ความรู้สึกพุ่งขึ้น

- รูปร่างในภูมิทัศน์ การใช้รูปร่างของพืชพรรณ เป็นเสมือนประติมากรรมในบางบริเวณ ทำให้ดึงดูดความน่าสนใจ มีการใช้รูปปั้นที่มีลักษณะเป็นสัญลักษณ์ของศาสนา ซึ่งช่วยในการพินิจและทำสมาธิได้

- ขนาดและสัดส่วน อาคารสิ่งก่อสร้างและส่วนใช้สอยแทรกอยู่ในธรรมชาติมีขนาดไม่ใหญ่มากนัก มีการลดทอนสัดส่วนด้วยการยกระดับพื้นขึ้นบังส่วนใช้สอยที่อยู่ข้างล่าง การใช้ไม้ยืนต้นขนาดใหญ่ให้ร่มเงาแก่อาคารช่วยให้อาคารดูกลมกลืนและไม่ใหญ่โตเกินไป

ภาพที่ 5.87 เส้นสายของทางเดินและเส้นโค้งที่มีลักษณะพุ่งขึ้นของหลังคา ที่ให้ความรู้สึกอ่อนโยนและสูงส่ง

ภาพที่ 5.88 รูปปั้นที่เป็นสัญลักษณ์ทางพุทธศาสนา สร้างความสงบแก่จิตใจ

ภาพที่ 5.89 การลดทอนความสูงอาคารด้วยการใช้กำแพงเป็นฐานปิดส่วนชั้นล่าง และใช้ต้นไม้ใหญ่ช่วยลดขนาดของอาคาร

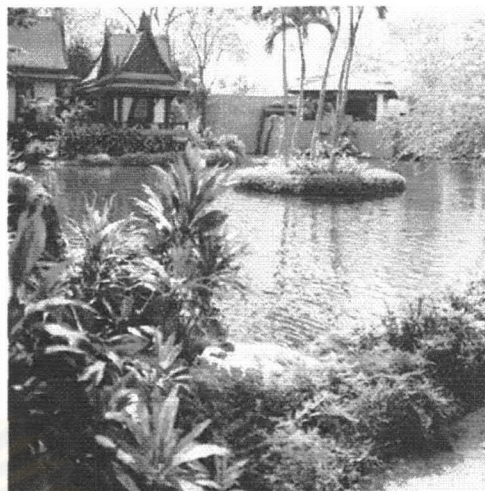
ภาพที่ 5.90 แสงที่ส่องผ่านกิ่งก้านของต้นไม้ลงมา สร้างรูปร่างของเงาที่ร่มรื่นและน่าสนใจ

- แสงและเงา มีการใช้พืชพรรณที่โปร่งเห็นรูปร่าง กิ่งก้าน เช่น ต้นลำทมช่วยทำให้เกิดเงาทอดลงบนพื้นทางเดินที่น่าสนใจ รู้สึกสบายตา รวมทั้งการให้แสงในเวลาเย็นและกลางคืนที่ไม่สว่างมากนัก เน้นเงาและรูปร่างของพืชพรรณ สร้างบรรยากาศอย่างไม่เป็นทางการ

- สีในมานูมิทัศน์ ใช้สีเขียวของไม้ใบช่วยการผ่อนคลาย เย็นสบาย และสีของไม้ดอกที่ไม่หลากหลายจนเกินไป เน้นที่สีขาวที่ให้ความรู้สึกบริสุทธิ์ สะอาด สบายตา แซมด้วยม่วงที่สงบ บรรเทา สีชมพูและสีแดงเพื่อเพิ่มความสดใสและกระตุ้นให้เกิดความตื่นตัวอย่างเบาๆ รวมทั้งสีของวัสดุพื้น อาคาร สิ่งก่อสร้าง และองค์ประกอบอื่นที่เป็นธรรมชาติ ไม่จัดจ้าน และสร้างความกลมกลืน

ภาพที่ 5.91 สีเขียวของพืชพรรณในปริมาณที่สมดุลกับสีของอาคารและองค์ประกอบในสวนอื่นๆ

ภาพที่ 5.92 สีล้วนของพืชพรรณช่วยกระตุ้นความสนใจให้เกิดขึ้น

3.) องค์ประกอบของภูมิทัศน์ที่บำบัดจิตใจ

- พืชพรรณ ใช้ไม้ท้องถิ่นที่ทนต่อสภาพแวดล้อมโดยจัดให้มีความแตกต่างตามพื้นที่ พื้นที่เรือนพักอาศัยจะใช้ต้นไม้ใหญ่ที่ให้ร่มเงา กลิ่นหอม ส่วนบริเวณกลุ่มอาคารสเปาจะใช้พืชพรรณที่เน้นการมอง เป็นต้น ซึ่งการใช้พืชพรรณจะเน้นสีเขียวของใบที่เย็นตาและสดชื่น ใช้ไม้ดอกสีขาวที่ให้กลิ่นหอมในช่วงเวลาต่างๆ เช่น ป๊อป แก้ว ลั่นทม โมก พลับพลึง มะลิ พุด ฯลฯ โดยพยายามให้มีสีไม่หลากหลาย มีไม้ดอกสีม่วง ชมพู แดง เพิ่มความน่าสนใจในบางมุม มีการใช้พืชพรรณหลากหลายชนิดทั้งไม้ยืนต้นขนาดใหญ่ อาทิ ต้นไทร ลั่นทม ชัยพฤกษ์ ประดู่แดง ทองกวาว ใช้ไม้พุ่มประดับตัดแต่งรอบอาคารและทางเดิน ใช้ไม้เลื้อยเกาะตามผนังเพื่อลดความกระด้างของสิ่งก่อสร้าง รวมทั้งใช้พืชพรรณที่เน้นรูปร่างและใบที่สวยงาม เช่น กัลยพัศ ปาล์มจีน ปาล์มเยอรมัน ไทรตัด หนาม และสน เพื่อให้เกิดความน่าสนใจในผิวสัมผัสที่หลากหลาย

ภาพที่ 5.93 ไม้ยืนต้นขนาดใหญ่สร้างสีเขียวที่สมบูรณ์ และสร้างกรอบของการมองในพื้นที่ส่วนต่างๆ

ภาพที่ 5.94 ไม้ยืนต้นที่ให้ดอกในแต่ละฤดูกาล ส่งเสริมบรรยากาศที่น่าติดตาม

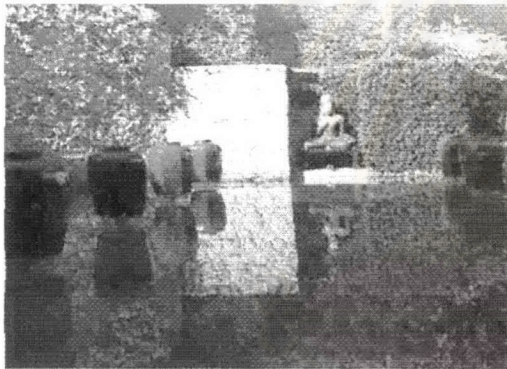
- น้ำ มีทะเลสาบที่สร้างบรรยากาศเย็นสบายในส่วนเรือนพักอาศัยและ
กันส่วนให้เกิดความเป็นส่วนตัว มีน้ำตกเพื่อสร้างเสียงที่รื่นหู มีสระน้ำที่สะท้อนประติมากรรมและ
สะท้อนแสงแดดเป็นประกาย รวมทั้งมีบ่อน้ำและน้ำพุแทรกอยู่ในสวนมุมต่างๆ

ภาพที่ 5.95 ทะเลสาบสร้างมุมมองโค้ง
กว้าง และใช้สำหรับบำบัดน้ำในโครงการ

ภาพที่ 5.96 เสียงของน้ำตกช่วยกลบเสียงนำรำคาญจาก
ภายนอก และสร้างเสียงที่สดชื่นแก่บริเวณพักอาศัย

ภาพที่ 5.97 และ 5.98 สระน้ำที่ใช้สะท้อนเงาขององค์ประกอบและให้ความรู้สึกนิ่งสงบ

- ทางเดิน ที่คดโค้งไปมาอย่างต่อเนื่องทำให้ไม่รู้สึกเป็นทางการ โดยคำนึง
ถึงมุมมองที่เป็นลำดับต่อเนื่อง มีความลาดของทางเดินตามความสูงต่ำของบริเวณที่สร้างความน่า
สนใจและช่วยในการออกกำลัง วัสดุทางเดินใช้ทรายล้างที่มีสีกลมกลืนกับสภาพแวดล้อมและ
สะอาดตา โดยมีพืชพรรณขนาดและให้ร่มเงาแก่เส้นทางเดิน

- องค์ประกอบอื่นๆ เช่น ศาลากลางแจ้ง ชุมนไม้ระแนง การใช้โถงลอยน้ำ
อ่างน้ำ และประติมากรรมมาประดับเสริมในมุมต่างๆ เพื่อเป็นจุดรวมสายตาและจุดสนใจของ
บริเวณที่ช่วยทำให้เกิดความสงบและสมาธิได้

ภาพที่ 5.99 –5.100 รายละเอียดขององค์ประกอบที่มีการออกแบบเพื่อส่งเสริมบรรยากาศที่ผ่อนคลาย และความรู้สึกสงบ

5.3.1.2.2 ประเด็นการออกแบบที่แตกต่างกับข้อสรุปจากงานวิจัย มีการนำรูปแบบขององค์ประกอบที่เป็นสัญลักษณ์ทางพุทธศาสนามาใช้เช่นเดียวกับเสถียรธรรมสถาน ซึ่งสร้างความรู้สึกสงบ เคารพ และสบายใจ แก่ทั้งผู้ใช้ที่เป็นชาวไทยและชาวต่างประเทศ

5.3.1.2.3 ประเด็นที่ไม่ได้คำนึงถึงในการออกแบบภูมิทัศน์เพื่อการบำบัดจิตใจ การออกแบบภูมิทัศน์ของชีวาศรมไม่ได้คำนึงถึงกระบวนการบำบัดจิตใจด้วยการสนับสนุนทางสังคม โดยจะเน้นในเรื่องของการสร้างความสงบและความเป็นส่วนตัวมาก รวมทั้งการดึงดูดให้เกิดการเคลื่อนไหวทางสรีระจะเน้นกิจกรรมบำบัดภายในอาคารมากกว่า การออกแบบพื้นที่ไม่ได้คำนึงถึงการจัดให้มีส่วนทำกิจกรรมกลางแจ้งและพื้นที่นั่งพักผ่อนกลางแจ้งเท่าที่ควร

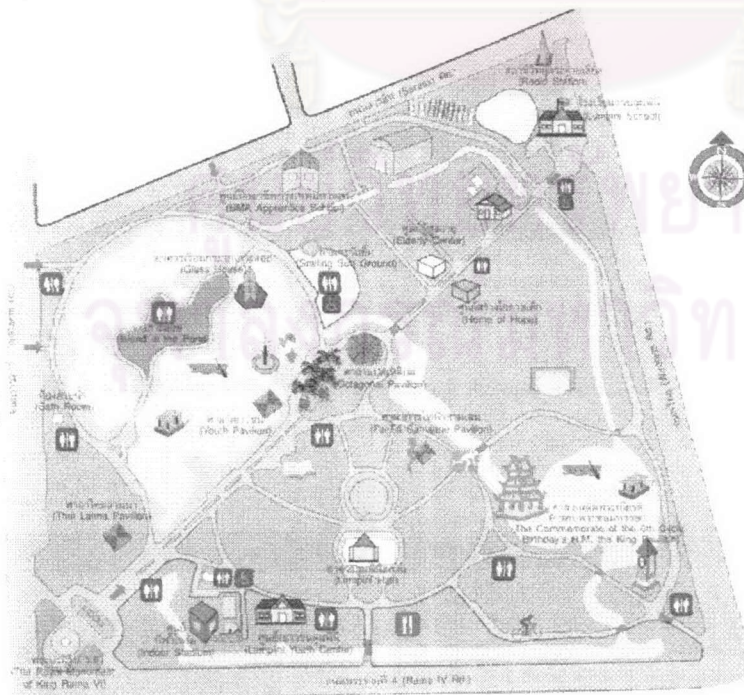
5.3.2 ข้อสรุป

ภูมิทัศน์ของชีวาศรมมีลักษณะที่สอดคล้องกับการบำบัดจิตใจ โดยเน้นที่กระบวนการเบี่ยงเบนความสนใจที่ดี จากการสร้างความพึงพอใจในสิ่งเร้าต่างๆโดยเฉพาะกลิ่น สัมผัส และภาพที่มองเห็น แต่ยังขาดการออกแบบที่ส่งเสริมให้ออกไปใช้พื้นที่กลางแจ้งหรือมีปฏิสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อม โดยจะใช้รถไฟฟ้าในการเดินทางไปส่วนต่างๆ การขาดที่นั่งพักบริเวณทางเดินหรือพื้นที่กลางแจ้ง ส่วนสนามหญ้าก็มีไว้เพื่อให้มองไม่ได้ใช้ประโยชน์จากการนั่งพักผ่อน รวมทั้งร่มเงาในบางบริเวณค่อนข้างน้อยทำให้รู้สึกร้อน ด้วยสภาพแวดล้อมดังกล่าวจึงทำให้เกิดข้อจำกัดในการบำบัด

5.4 กรณีศึกษา สวนลุมพินี

สวนลุมพินีเป็นสวนสาธารณะแห่งแรกของกรุงเทพมหานคร ถือเป็นสวนสาธารณะที่ใหญ่ที่สุดมีขนาด 360 ไร่ และได้รับความนิยมมากที่สุดในกรุงเทพมหานคร (โอบอล, 2540) มีลักษณะเป็นสวนเอนกประสงค์ มีกิจกรรมนันทนาการต่างๆ ให้บริการประชาชน พื้นที่สวนติดถนนทั้ง 4 ด้านสามารถเข้าถึงได้สะดวก มีแนวแกนตัดขวางพื้นที่เป็นเส้นทางเดินหลักและมีเส้นทางเดินที่คดโค้งต่อเนื่องทั่วบริเวณ มีสภาพแวดล้อมที่เป็นธรรมชาติซึ่งเป็นแหล่งพักผ่อนที่สำคัญของชาวกรุงเทพมหานคร เป็นที่ตั้งของสมาคม ชมรมต่างๆ เป็นพื้นที่สีเขียวร่มรื่น มีต้นไม้ขนาดใหญ่ที่เก่าแก่อายุมาก มีทะเลสาปกว้างใหญ่ มีพรรณไม้ดอกไม้ใบปลูกเป็นกลุ่ม เช่น สวนไม้ สวนปาล์ม เป็นต้น ภายในสวนมีความสงบเงียบทำให้รู้สึกได้ปลีกตัวจากความวุ่นวายของเมืองได้อย่างสิ้นเชิง

การออกแบบภูมิทัศน์มีความโปร่งโล่ง ร่มรื่น เน้นร่มเงาของต้นไม้ในส่วนของทางเดินและสวนกิจกรรมต่างๆ ที่ให้บรรยากาศเย็นสบาย กิจกรรมต่างๆ ที่เกิดขึ้นมีมากมาย ช่วงเช้าจะเป็นช่วงเวลาที่ดีในการเดินเล่น วิ่งออกกำลังกาย เดินแอโรบิก ซี่จักรยาน การรำให้เก็ทประกอบดนตรีจีน การรำฟัด และกิจกรรมเบาๆ อย่างอื่นที่มีการตั้งเป็นกลุ่มชมรมหรือสมาคมตามมุมต่างๆ เพื่อเป็นสถานที่นัดพบร่วมทำกิจกรรม และส่วนบริการของสวนลุมพินีมีจักรยานน้ำและเรือพายริมทะเลสาป มีมุมยกน้ำหนัก สนามฟุตบอล และสนามบาสเกตบอล เพื่อรองรับกลุ่มเด็กและวัยรุ่น รวมทั้งมีลานตะวันยิ้มซึ่งเป็นลานที่ออกแบบให้มีทางลาด มีสนามเด็กเล่น และสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ ที่ออกแบบพิเศษเพื่อรองรับคนพิการได้ ทั้งนี้ในช่วงเทศกาลหรือโอกาสสำคัญต่างๆ ก็มีการจัดงานภายในสวนลุมพินีนี้ เช่น มีธรรมะในสวน ดนตรีในสวน เป็นต้น

ภาพที่ 5.101 ผังบริเวณสวนลุมพินี
ที่มา: สวนสาธารณะ, สำนักงาน,
2544

ภาพที่ 5.102- 5.104 กิจกรรมต่างๆที่มีขึ้นในบริเวณต่างๆของสวนชุมชน
ที่มา สวนสาธารณะ, สำนักงาน, 2544

5.4.1 การวิเคราะห์หลักในการออกแบบภูมิทัศน์เพื่อการบำบัดจิตใจ

ผู้ที่เข้ามาใช้สวนชุมชนมีจุดมุ่งหมายที่หลากหลาย แต่ล้วนต้องการความสงบและการได้พักผ่อนร่างกายและจิตใจ ซึ่งสภาพแวดล้อมของสวนชุมชนนี้เอื้อต่อการบำบัดจิตใจโดยส่งเสริมกระบวนการบำบัดจิตใจในด้านต่างๆ โดยสามารถอ้างอิงจากทฤษฎีได้ ดังนี้

5.4.1.1 การรู้สึกควบคุมได้และความเป็นส่วนตัว สวนชุมชนมีพื้นที่ที่กว้างใหญ่และสงบเงียบ ซึ่งสร้างความรู้สึกเหมือนอยู่อีกโลกหนึ่งที่ไม่วุ่นวายสับสน โดยมีการจัดพื้นที่เป็นส่วนย่อยที่สร้างความเป็นส่วนตัว มีมุมมองที่เปิดโล่งในพื้นที่ปิดล้อมและใช้ต้นไม้ที่ใหญ่อุปถัมภ์แผ่กิ่งก้านซึ่งให้ความรู้สึกปลอดภัยตามทฤษฎีวิวัฒนาการ

5.4.1.2 การสนับสนุนทางสังคม การออกแบบพื้นที่ที่มีการรองรับกิจกรรมกลุ่มที่หลากหลาย เอื้อต่อการรวมกลุ่มสังคมที่มีความต้องการทำกิจกรรมร่วมกัน ซึ่งจะมีชมรมและสมาคมเกิดขึ้นและจับจองพื้นที่ส่วนต่างๆเป็นของกลุ่ม

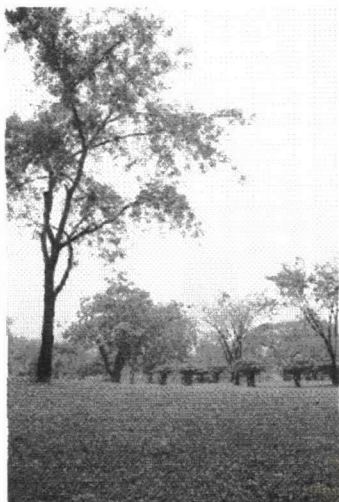
5.4.1.3 การเคลื่อนไหวทางสรีระและการออกกำลังกาย มีสภาพแวดล้อมที่ดึงดูดความสนใจให้เกิดการเคลื่อนไหวทางสรีระทั้งออกกำลังกายและเบา มีเส้นทางที่กว้างและร่มรื่นอย่างต่อเนื่องและคลี่คลาย สามารถเดินเล่นหรือวิ่งเบาๆไปตามเส้นทางอย่างผ่อนคลายได้

5.4.1.4 การเข้าถึงธรรมชาติและสิ่งเบี่ยงเบนความสนใจที่ดี มีสภาพแวดล้อมที่เขียวชอุ่มและมีมุมมองโล่งกว้างที่สบายตา รวมทั้งมีต้นไม้ใหญ่และทะเลสาบขนาดใหญ่ซึ่งเป็นองค์ประกอบที่มนุษย์ชอบ การออกแบบภูมิทัศน์ของสวนชุมชนสร้างความพึงพอใจดังนี้

5.4.1.4.1 ประเด็นการออกแบบที่สอดคล้องกับข้อสรุปจากงานวิจัย

- เสียง ของนกและกระรอก เสียงของน้ำพุที่สร้างความกระปรี้กระเปร่า
- กลิ่น หอมอ่อนๆของพืชพรรณ กลิ่นดินและหญ้าที่สะอาดสดชื่น
- สัมผัส ของพื้นผิวสนามหญ้า ทราย หิน และไม้ ที่เป็นธรรมชาติ
- ภาพ กระตุ้นสายตาจากความเขียวชอุ่มของพืชพรรณ สีสดใสของไม้

ดอก ภาพที่กลมกลืน มุมมองที่กว้างโล่ง ล้วนส่งเสริมการบำบัดจิตใจได้เป็นอย่างดี ซึ่งสามารถอธิบายจากหลักการออกแบบได้ ดังนี้

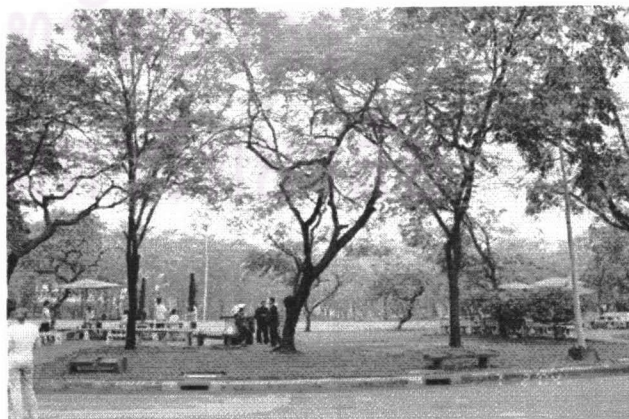
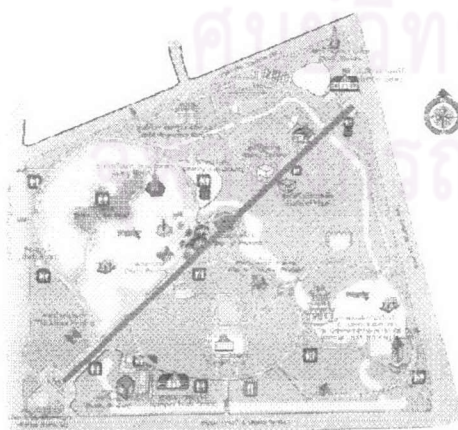

ภาพที่ 5.105 ภูมิทัศน์ในสวนลุมพินี ภาพที่ 5.106 บรรยากาศภายในสวนที่เป็นแหล่งพักพิงของ
ที่ร่มรื่นเสมือนหลุดจากโลกภายนอก นก และสัตว์ต่างๆ สร้างเสียงของธรรมชาติที่น่าฟังพอใจ

1.) การจัดองค์ประกอบในงานภูมิทัศน์เพื่อบำบัดจิตใจ

- ความสมดุล การวางผังพื้นที่ให้ค่าน้ำหนักของทั้งสองส่วนแบบ
อสมมาตร การจัดพื้นที่และกิจกรรมกระจายตามความเหมาะสมของบริเวณ แทรกตามธรรมชาติ
ของสวน การแทรกสอดของลำน้ำไปยังส่วนต่างๆ เพื่อนำความชุ่มชื้นและบรรยากาศที่ผ่อนคลาย
รวมทั้งการกระจายจุดรวมกิจกรรมในแต่ละบริเวณย่อยๆ ช่วยทำให้เกิดความสอดคล้องกลมกลืน
และความสมดุลของสวน

- ความมีเอกภาพ ของสภาพแวดล้อมโดยรวมของสวนลุมพินีที่เป็นอัน
หนึ่งอันเดียวกัน ด้วยธรรมชาติของต้นไม้ใหญ่ที่เป็นเสมือนกรอบหรือโครงสร้างหลัก โดยองค์
ประกอบอื่นจะแทรกอยู่ภายใต้ร่มไม้ซึ่งช่วยลดความแตกแยกหรือความขัดแย้งของรูปแบบอาคาร
หรือองค์ประกอบที่ต่างกันลงได้

ภาพที่ 5.107 ผังแสดงเส้นทางเดิน(สีแดงและ ภาพที่ 5.108 ต้นไม้ที่เป็นเสมือนโครงหลักของโครงการ สร้าง
สีเขียว)และเส้นทางน้ำ(สีขาว)ที่เชื่อมประสาน กรอบให้กับองค์ประกอบต่างๆ
ส่วนต่างๆในสวนอย่างสมดุล

2.) คุณลักษณะในการจัดองค์ประกอบภูมิทัศน์เพื่อบำบัดจิตใจ

- ผลกระทบทางความรู้สึกต่อผู้ที่เข้ามาใช้พื้นที่ มักรู้สึกสงบ ผ่อนคลาย เย็นสบาย สดชื่น ปลอดภัย (สัมภาษณ์, 8 กุมภาพันธ์ 2547) ซึ่งเป็นผลมาจากความเขียวขจีของพืชพรรณธรรมชาติที่สมบูรณ์และอากาศที่บริสุทธิ์ รวมทั้งองค์ประกอบอื่นๆที่เกื้อหนุนในสวน ลุมพินี

- การแสดงออกของเส้นสาย ใช้เส้นสายของทางเดินทั้งแบบแนวแกนตรงไปสู่จุดสนใจกลางสวนให้ความรู้สึกเป็นทางการในการทำพิธีการต่างๆ และทางเดินรอบๆที่โค้งงอแบบไม่เป็นทางการให้ความรู้สึกที่ผ่อนคลายมากกว่า รวมทั้งเส้นสายของพืชพรรณและภูมิประเทศที่โค้งอ่อนไหวสร้างความรู้สึกนุ่มนวลเหมือนภาพวาด

ภาพที่ 5.109 เส้นสายที่โค้งของทางเดินไปยังซุ้มนั่งพักอย่างน่าสนใจ

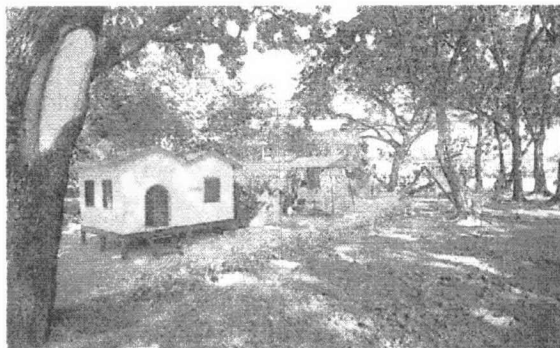
ภาพที่ 5.110 กิ่งก้านของต้นไม้ที่ทิ้งตัวลงมาสร้างขนาดที่สัมพันธ์กับกิจกรรม

- ขนาดและสัดส่วนภายในสวนลุมพินีมีความสัมพันธ์กับสัดส่วนของมนุษย์ โดยมีการลดทอนความสูงของต้นไม้ใหญ่ด้วยเสาไฟ ไม้พุ่ม ศาลา และต้นไม้ขนาดกลางที่ทิ้งกิ่งอ่อนลงมาปกคลุมให้เกิดความรู้สึกใกล้ชิดกับมนุษย์

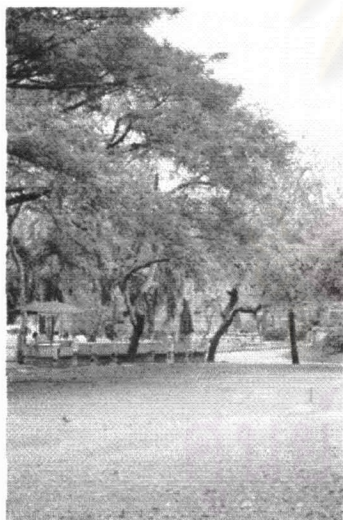
- แสงและเงา สวนลุมพินีเน้นความร่มเย็นภายใต้เงาของต้นไม้ตามทางเดินและส่วนนั่งพัก เนื่องจากผู้ที่เข้ามาใช้ต้องการหาที่พักที่มีอากาศเย็นสบาย ไม่มีแดดส่อง ที่ทำให้ร้อนไม่สบายกาย ซึ่งส่งผลต่ออารมณ์ที่ไม่สดใสตามมาด้วย แต่มีส่วนที่เปิดโล่งเป็นสนามหญ้าและสระน้ำที่มีแสงแดดส่องให้ความสว่างทางอ้อมแก่บริเวณรอบๆ ทำให้สบายตา ไม่ให้มีมืดทึบและชื้นจนเกินไป

ภาพที่ 5.111 ร่มเงาของทางเดินที่ร่มรื่นได้ต้นไม้ให้แสงทะลุผ่านที่อ่อนโยน

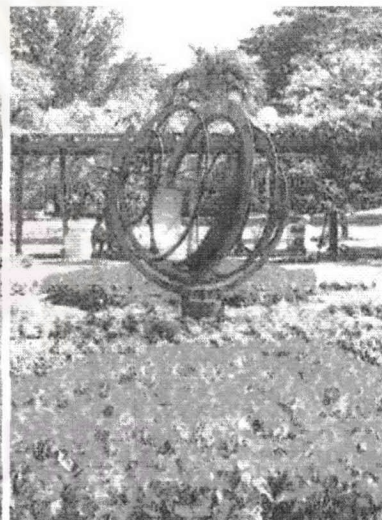
ภาพที่ 5.112-5.113 สนามหญ้าที่สะท้อนแสงเข้าสู่สายตาทางอ้อม

ภาพที่ 5.114 สีสันของไม้ดอกสร้างบรรยากาศของฤดูกาล

ภาพที่ 5.115 ไม้พุ่มที่มีดอกไม้แต่งสีที่กระตุ้นทางสายตา

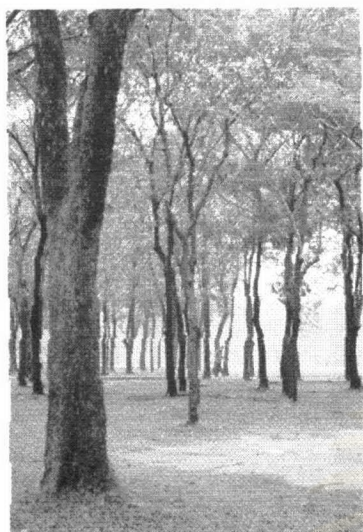
ภาพที่ 5.116 สีที่ขพรณสร้างความกระปรี้กระเปร่าในการทำกิจกรรม

- สี เน้นสีเขียวของสนามหญ้าและใบไม้ที่ช่วยให้บรรเทาความเครียด ทำให้เกิดความผ่อนคลายสงบ โดยมีสีสันของไม้ดอกและสิ่งก่อสร้าง เช่น ศาลา ของเล่นเด็ก เข็มตามมุมต่างๆของสวนเพื่อดึงดูดความสนใจและกระตุ้นให้เกิดการตื่นตัว ความมีชีวิตชีวา

3.) องค์ประกอบของภูมิทัศน์ที่บำบัดจิตใจ

- วัสดุที่ขพรณ เน้นไม้ยืนต้นขนาดใหญ่ที่ให้ความร่มรื่นแต่โปร่งโล่ง โดยมีการจัดวางกลุ่มของต้นไม้บางชนิดไว้ให้เกิดลักษณะเฉพาะของบริเวณ เช่น กลุ่มของต้นไม้ กลุ่ม

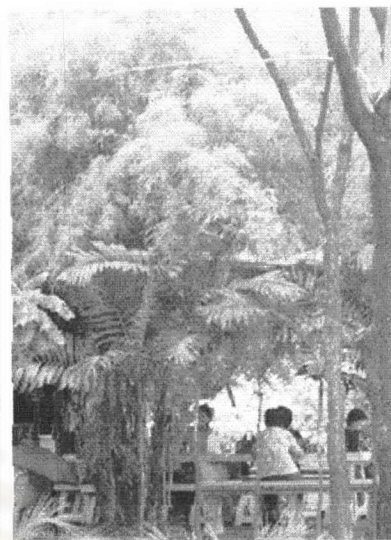
ของต้นปาล์ม ซึ่งมีรูปร่างสวยงาม แปลกตา ใช้ไม้ดอกตกแต่งในบางบริเวณ ตามส่วนหน้าทางเข้า บริเวณลานกิจกรรม ชุ่มและศาลา โดยปลูกเป็นกลุ่มให้เกิดความน่าสนใจ

ภาพที่ 5.117 จังหวะของลำต้น
สร้างพื้นที่ที่น่าสนใจ

ภาพที่ 5.118 รูปร่างของลำต้น
และสีของใบ สร้างบรรยากาศที่น่า
พึงพอใจ

ภาพที่ 5.119 ที่นั่งใต้ต้นไม้ใบ
ละเอียด ซึ่งสร้างเสียงที่น่าฟัง

- ลักษณะทางเดินเป็นวงหลายวงมาเชื่อมต่อกัน สามารถเดินต่อเนื่องได้
ทั่วพื้นที่ เส้นทางเดินมีรูปแบบโค้งเส้นไหลมีมุมมองที่เปลี่ยนแปลงไปตามจุดที่เดินผ่าน ทำให้
เพลิดเพลิน ไม่น่าเบื่อ ทางเดินจะร่มด้วยมีแนวต้นไม้ใหญ่สองข้างทาง มีจุดนั่งพัก และศาลาตลอด
ตามทางเดิน รองรับกิจกรรมได้อย่างเพียงพอ

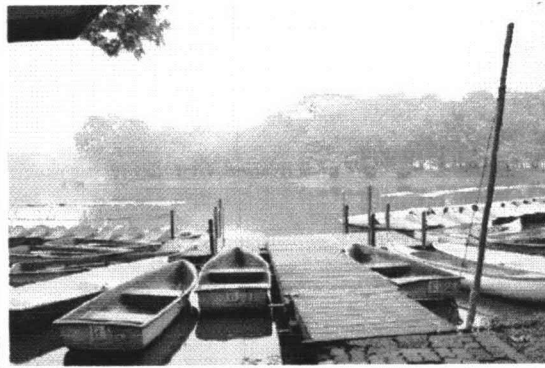

ภาพที่ 5.120 ทางเดินและลานกิจกรรมที่กว้างขวาง ร่มรื่น

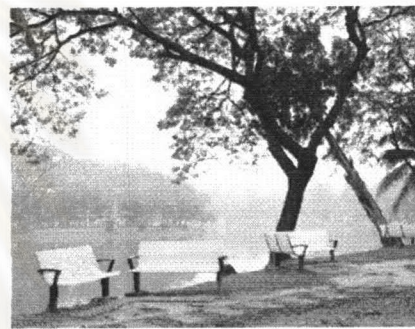
ภาพที่ 5.121 ทางเดินได้แนวทิวไม้

- น้ำ ในบริเวณมีสระน้ำขนาดใหญ่ที่เป็นมุมมองกว้างโล่ง ผ่อนคลาย เป็น
ตัวสะท้อนท้องฟ้าลงมาให้ใกล้ชิดกับมนุษย์ และมีทางน้ำที่เชื่อมต่อไปยังสวนต่างๆของพื้นที่เพื่อ
กระจายความชุ่มชื้น ความเย็น โดยมีน้ำพุสร้างความน่าสนใจและเสียงที่อ่อนโยนในบางบริเวณ

ภาพที่ 5.122 สระน้ำกว้างโล่ง สะท้อนเงาองค์ประกอบ ภาพที่ 5.123 ท่าเรือที่จัดเตรียมให้มีเรือพายไว้บริการ

- องค์ประกอบอื่นๆในสวน เช่น ศาลา ที่นั่ง มีกระจายตามส่วนต่างๆเพื่อสร้างความสะดวกสบาย โดยมีรูปแบบที่แตกต่างกันไปเพื่อสนองประโยชน์ใช้สอยที่ต่างกันและเพื่อให้เกิดการจดจำพื้นที่ได้ รวมทั้งมีประติมากรรมตั้งอยู่เพื่อสร้างจุดสนใจตามทางเดิน

ภาพที่ 5.124-5.126 ศาลาและที่นั่งพักในรูปแบบต่างๆกันในมุมต่างๆของสวน

5.4.1.4.2 ประเด็นที่ไม่ได้คำนึงถึงในการออกแบบภูมิทัศน์เพื่อการบำบัดจิตใจ การออกแบบไม่ได้คำนึงถึงการบำบัดด้วยรส อันเนื่องมาจากความไม่เหมาะสมที่จะใช้ในพื้นที่สาธารณะ รวมทั้งหลักการออกแบบในเรื่องของลำดับของพื้นที่ โดยพื้นที่ที่มีการเข้าถึงได้หลายทางอาจสร้างความสับสนในเรื่องของลำดับและทิศทางของพื้นที่ โดยสภาพแวดล้อมที่กลมกลืนกันเป็นส่วนมากจะทำให้รับรู้พื้นที่ได้ยากในบางบริเวณ

5.4.2 ข้อสรุป

ภูมิทัศน์ของสวนลุมพินีมีความสามารถในการบำบัดจิตใจด้วยกระบวนการหลายอย่าง ซึ่งขึ้นอยู่กับจุดมุ่งหมายของผู้ใช้ด้วย โดยกระบวนการที่เด่นชัดคือการสนับสนุนทางสังคมซึ่งสวนมีประสิทธิภาพในกระบวนการนี้เป็นอย่างมาก รวมทั้งกระบวนการเคลื่อนไหวทางสรีระที่ผู้ใช้สวนมากที่เข้ามาในพื้นที่ต้องการมาออกกำลังกายโดยตรง ส่วนในเรื่องกระบวนการบำบัดจิตใจด้านการรู้สึกควบคุมและความเป็นส่วนตัวและการเข้าถึงสิ่งเบี่ยงเบนที่ดีจะเป็นกระบวนการที่ส่งเสริมทั้ง 2 กระบวนการหลักมากกว่า

5.5 สรุปแนวคิดในการออกแบบภูมิทัศน์เพื่อส่งเสริมการบำบัดของไทย

การทบทวนผลงานออกแบบภูมิทัศน์ของประเทศไทยหลายโครงการที่แตกต่างกัน พบว่ามีประเด็นที่สอดคล้องกับข้อสรุปของงานวิจัยเป็นส่วนมาก โดยมีประเด็นที่แตกต่างอยู่ในรายละเอียด แต่ทั้งนี้ก็มีหลักการออกแบบภูมิทัศน์เพื่อการบำบัดจิตใจหลายหัวข้อที่งานออกแบบภูมิทัศน์ของไทยไม่ได้คำนึงถึงและใช้ในงานออกแบบ โดยสามารถสรุปข้อมูลของการวิเคราะห์กรณีศึกษาของไทยได้ ดังต่อไปนี้

5.5.1 กระบวนการบำบัดจิตใจที่ใช้ในงานออกแบบภูมิทัศน์ของประเทศไทย ภูมิทัศน์ของไทยมีการออกแบบที่เกิดกระบวนการบำบัดจิตใจสอดคล้องกับทฤษฎี มีกระบวนการบำบัดจิตใจทั้ง 4 กระบวนการเกิดขึ้นคือ ความรู้สึกที่สามารถควบคุมได้และความเป็นส่วนตัว การสนับสนุนทางสังคม การเคลื่อนไหวทางสรีระและการออกกำลังกาย รวมทั้งการเข้าถึงธรรมชาติและสิ่งเบี่ยงเบนความสนใจที่ดี โดยบางโครงการเกิดกระบวนการบำบัดทุกแบบ บางแห่งเกิดเพียงบางกระบวนการ ซึ่งแต่ละโครงการก็จะมีกระบวนการบำบัดจิตใจบางอย่างที่เด่นชัดกว่ากระบวนการอื่น เช่น กรณีศึกษาสวนลุมพินีมีกระบวนการสนับสนุนทางสังคมที่เด่นชัด กรณีศึกษาชีวาศรมมีกระบวนการของการรู้สึกควบคุมได้และมีความเป็นส่วนตัวและกระบวนการเบี่ยงเบนความสนใจที่ดีร่วมกันโดยไม่เน้นกระบวนการสนับสนุนทางสังคมในโครงการ ส่วนกรณีศึกษาเสถียรธรรมสถานมีกระบวนการบำบัดด้วยการเบี่ยงเบนความสนใจที่ดีที่เด่นชัด โดยการเพ่งพินิจที่เกิดขึ้นในภูมิทัศน์ของเสถียรธรรมสถานมีลักษณะที่แตกต่างจาก การเพ่งพินิจของสวนเซนที่ได้กล่าวถึงในบทที่ 2 และ 3 โดยใช้สิ่งเบี่ยงเบนของสภาพแวดล้อมมาเป็นแบบทดสอบทางจิต เพื่อให้เกิดการพิจารณาอย่างมีสติ แต่สวนเซนจะเป็นการตัดทอนรายละเอียดของสิ่งเบี่ยงเบนอื่นๆไป จนหมดเหลือเพียงแก่นที่ต้องการให้พินิจและตีความเท่านั้น

5.5.2 ข้อมูลด้านการออกแบบพื้นที่ที่สอดคล้องกับข้อสรุปงานวิจัย การวิเคราะห์กรณีศึกษาพบว่าหลักในการออกแบบส่วนมากมีความสอดคล้องตามข้อมูลวิจัย โดยคำนึงถึง

- การกระตุ้นความพึงพอใจด้วยสิ่งเร้าเพื่อการบำบัดจิตใจ ในเรื่องภาพ กลิ่น เสียง และสัมผัส ตามลำดับ
- การจัดองค์ประกอบในงานภูมิทัศน์เพื่อบำบัดจิตใจ ที่มีความสมดุล มีเอกภาพ มีลำดับ มีแบบแผน และมีจังหวะ
- คุณลักษณะในการจัดองค์ประกอบภูมิทัศน์เพื่อบำบัดจิตใจ มีการใช้เส้นสายสื่อความรู้สึกในทางบวก การใช้รูปร่างกระตุ้นสายตา การใช้สี การให้แสงและเงา ขนาดและสัดส่วนของมนุษย์ และการสื่อความหมายทางสัญลักษณ์

- องค์ประกอบของภูมิทัศน์ที่บำบัดจิตใจ คือ พืชพรรณ น้ำ ทางเดิน และองค์ประกอบอื่นๆ เช่น ที่นั่ง ศาลา ประติมากรรม เป็นต้น ในรูปแบบและลักษณะที่ส่งเสริมการบำบัดจิตใจ

5.5.3 ข้อมูลด้านการออกแบบพื้นที่ที่แตกต่างกับข้อสรุปงานวิจัย การศึกษาพบว่ามีความแตกต่างของหลักการออกแบบที่มีปัจจัยจากสภาพภูมิอากาศ วัฒนธรรมการใช้สอย และรายละเอียดของรูปแบบสัญลักษณ์ที่ใช้ในการสื่อความหมายของไทย เป็นต้น โดยในส่วนอื่นๆจะสอดคล้องกับข้อมูลวิจัยแต่อาจมีรายละเอียดที่เพิ่มขึ้นบางประการ โดยมีประเด็นที่ผู้ออกแบบหรือเจ้าของโครงการให้ความสำคัญต่อภูมิทัศน์ที่ช่วยส่งเสริมการบำบัดในประเทศไทย ได้แก่

1.) ประเด็นที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับสภาพภูมิอากาศ ที่สัมพันธ์กับกระบวนการบำบัดจิตใจในด้านความสามารถในการควบคุมซึ่งจะรวมถึงความสามารถในการจัดการสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมกับตนเองหรือสภาพที่น่าสบายด้วย รวมทั้งสัมพันธ์กับกระบวนการบำบัดจิตใจในการส่งเสริมให้เกิดการเคลื่อนไหวทางสรีระซึ่งสภาพแวดล้อมที่น่าสบายนี้จะดึงดูดให้คนออกไปใช้งานและเคลื่อนไหวร่างกาย โดยประเทศไทยซึ่งเป็นเมืองร้อนขึ้นอยู่ในเขตร้อนชื้น จึงมีสิ่งที่จะต้องคำนึงถึงคือ

- แสงแดด การดึงดูดให้ผู้คนออกไปใช้สอยหรือสภาพแวดล้อมภายนอกในช่วงที่มีแดดจะต้องสร้างความรู้สึกเย็นสบาย ร่มรื่น เป็นอันดับแรก เมื่อกายสบายจิตใจก็จะสงบไปด้วย แสงแดดของเมืองไทยมีค่อนข้างเยอะและสว่างจ้า ทำให้หลายช่วงเวลาเกิดความไม่สบายขึ้นได้ ดังนั้นการออกแบบสวนควรมีการกรองแสงอาทิตย์ให้อ่อนนุ่มลงหรือใช้แสงสะท้อนจากพืชพรรณและองค์ประกอบในส่วนอื่นๆ เพื่อลดความจ้าและความรู้สึกแผดเผาที่ทำให้เกิดความรู้สึกไม่สบาย แสงอาทิตย์ที่มองเห็นจะต้องไม่สว่างจ้าหรือส่องเข้าตาโดยตรง โดยมุมของแสงแดดในประเทศไทยจะอยู่สูงในแนวเหนือศีรษะมากกว่าประเทศในแถบเหนือหรือใต้เส้นศูนย์สูตรลงมา ดังนั้นจึงควรให้ความสำคัญกับการป้องกันแสงแดดในระนาบเหนือศีรษะ โดยให้มีต้นไม้ใหญ่ที่แผ่กว้างหรือแนวซุ้มต้นไม้บริเวณใกล้อาคาร ใกล้ส่วนกิจกรรม และตามเส้นทางเดินไปยังส่วนต่างๆ จัดให้มีส่วนรอยต่อของเปลี่ยนแปลง(Transition) เพื่อให้ผู้ใช้งานค่อยๆปรับอุณหภูมิกับสภาพแวดล้อมภายนอกได้ ทั้งนี้การที่ประเทศไทยมีแสงสว่างมากจะมีความน่าสนใจในเรื่องของเงาที่ทอดลงบนพื้นผิว การเลือกใช้พืชพรรณที่มีความโปร่งเพื่อให้แสงทะลุผ่านกิ่งก้านลงมาจะสร้างความพึงพอใจ และไม่รู้สึกร้อนที่บจนเกินไป หรืออาจใช้ซุ้มระแนงไม้เพื่อสร้างจังหวะของเงาที่ทำให้รู้สึกสมดุลงได้

- น้ำ เป็นองค์ประกอบที่สำคัญของภูมิทัศน์ของไทย แสดงถึงวิถีชีวิตที่สัมพันธ์กับน้ำมาช้านานและแสดงถึงความอุดมสมบูรณ์ของพื้นที่ น้ำจะช่วยเรื่องภูมิอากาศ

(Microclimate) ในบริเวณนั้น จะช่วยลดอุณหภูมิของพื้นที่ สร้างความชุ่มชื้น การรับรู้ว่ามึน้ำในพื้นที่ที่จะช่วยทำให้รู้สึกคลายร้อนและปลอดภัย ทั้งนี้การใช้น้ำในประเทศไทยควรระวังในเรื่องของการสะท้อนแสงและการคายความร้อนของน้ำหากมีการออกแบบไม่เหมาะสม ควรมีส่วนร่วมบริเวณริมสระน้ำเพื่อให้ลดแสงสะท้อนเข้าสู่ตาของผู้ใช้งานและทำให้ลมที่พัดผ่านน้ำเป็นลมที่เย็น น้ำที่ใช้กับภูมิทัศน์ไทยมักจะไม่ใช้น้ำเป็นพื้นผิวสะท้อนสถาปัตยกรรมหรือวัตถุมากนัก เนื่องจากมีลมค่อนข้างมากทำให้ผิวน้ำไม่เรียบ

สระน้ำหรือบึงน้ำขนาดใหญ่มักมีการปลูกบัวหรือพรรณไม้ น้ำที่ให้บรรยากาศแบบไทยที่สงบ โดยจะดึงดูดความสนใจของคนให้จับจ้องไปยังหยดน้ำที่อยู่บนใบบัวแมลงที่เกาะอยู่ตามพืชพรรณ ซึ่งเป็นสิ่งเบี่ยงเบนความสนใจที่ดี ทั้งนี้น้ำพุหรือน้ำตกก็มีการใช้โดยเฉพาะใช้เป็นจุดสนใจ ใช้ในสวนขนาดเล็ก ใช้ประโยชน์ในเรื่องเสียงที่สดชื่น ลดเสียงรบกวนจากภายนอก และกระตุ้นให้อยากสัมผัสความเย็นของน้ำ

- **ลม** เป็นปัจจัยหนึ่งทางภูมิอากาศที่สำคัญต่อการออกแบบภูมิทัศน์ของประเทศไทย ลมแรงหรือลมร้อนสร้างความไม่สบายกายที่ส่งผลให้เกิดความหงุดหงิดรำคาญใจได้ บริเวณที่นิ่ง อับลม จะทำให้รู้สึกอึดอัดและซึมเศร้า ส่วนบริเวณที่มีลมพัดอ่อนๆและเย็นสบายจะช่วยให้ผ่อนคลาย ดังนั้นการออกแบบจึงควรพยายามให้เกิดลมพัดในบริเวณ ด้วยการให้มีพื้นที่เปิดโล่งและพื้นที่ร่มเงาเพื่อให้เกิดความแตกต่างของอุณหภูมิที่จะดึงลมให้เข้ามาในพื้นที่ ส่วนพื้นที่ที่ลมแรงอาจใช้แนวต้นไม้บังและลดแรงลมให้อ่อนลง อาจใช้ต้นไม้ ต้นหลิวหรือต้นไม้ที่ลู่ลมในบริเวณที่มีลม เพื่อให้เกิดเสียงและรับรู้การเคลื่อนไหวของลมจากการมองเห็นได้

- **พืชพรรณ** ประเทศไทยมีความอุดมสมบูรณ์และมีพืชพรรณนานาชนิด ซึ่งในการออกแบบสามารถพิจารณาเลือกใช้ให้เกิดความแตกต่างในเรื่องผิวสัมผัส รูปร่าง สี และกลิ่นได้มาก โดยพืชพรรณเมืองร้อนอย่างไทยจะเน้นสีเขียวของใบที่มีความโดดเด่นเป็นพิเศษ เนื่องจากจะให้ความรู้สึกสงบเย็นและเป็นธรรมชาติ โดยไม้ใบมีหลายระดับสีให้เลือกใช้ เพื่อสร้างความแตกต่างและความกลมกลืนกันในสวน ทั้งนี้การเลือกใช้พืชพรรณท้องถิ่นของเมืองร้อนที่มีใบใหญ่ กว้าง จะเป็นรูปร่างที่ดึงดูดความสนใจได้ดี ทำให้รู้สึกสุขภาพดี ชุ่มชื้น สมบูรณ์

ไม้ดอกที่เลือกใช้จะเน้นไม้ดอกสีขาวที่ให้กลิ่นหอมและรู้สึกว่าเป็นสิริมงคล โดยใช้ไม้ดอกที่มีสีสดใสเพื่อเน้นจุดสนใจในบางบริเวณและกระตุ้นให้รู้สึกกระปรี้กระเปร่า จะไม่ใช้สีที่ดูฉูดฉาดหรือหลากหลายเป็นจำนวนมาก เพราะอาจสร้างความตึงเครียดทางสายตา รวมทั้งไม่ใช้ไม้ดอกที่มีสีอยู่ในโทนร้อนเป็นจำนวนมากเนื่องจากจะทำให้พื้นที่รับรู้ว่าร้อนมากขึ้น

2.) ประเด็นในเรื่องพฤติกรรมและวัฒนธรรมการใช้สวนของคนไทย เนื่องจากคนไทยมักอยู่กันเป็นกลุ่มสังคม เป็นครอบครัวขยาย ชอบการทำกิจกรรมร่วมกับผู้อื่น ดังนั้นการจัดเตรียมพื้นที่จึงต้องรองรับการรวมกลุ่มทางสังคมด้วย โดยจัดให้มีศาลาพักผ่อน หรือที่นั่งได้

ร่วมไม่ในปริมาณมาก ทั้งนี้ช่วงเวลาของคนไทยส่วนมากมักออกไปใช้พื้นที่กลางแจ้งคือในช่วงเช้าและช่วงเย็น ส่วนเวลากลางวันและบ่ายนั้นจะร้อนเกินไป ดังนั้นการออกแบบสวนจึงควรสนองการใช้งาน ให้มีการกระตุ้นจากสัมผัส กลิ่น หรือเสียงในช่วงเช้าและเย็น และเน้นการกระตุ้นทางสายตาในช่วงเวลากลางวัน เพื่อให้สวนมีประสิทธิภาพในการบำบัดให้เกิดขึ้นได้ตลอดทั้งวัน

3.) ประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการสื่อความหมายทางสัญลักษณ์ ความเชื่อ และจิตวิญญาณ คนไทยส่วนใหญ่นับถือพุทธศาสนา ดังนั้นองค์ประกอบ รูปทรง หรือสีที่มีนัยยะเกี่ยวข้องกับความเชื่อทางพุทธศาสนาจะส่งผลต่อจิตใจของผู้ใช้งาน เช่น ดอกบัวที่เกี่ยวข้องกับการประสูติของพระพุทธเจ้า ต้นโพธิ์ที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้ ต้นลั่นทมซึ่งอยู่ในวัดเก่าแก่ รูปทรงของกงจักร กลด หรือรูปปั้นที่สื่อคำสอนหรือความหมายทางสัญลักษณ์ เป็นต้น การพิจารณานำองค์ประกอบเหล่านี้มาประกอบในภูมิทัศน์จะส่งผลทางจิตใจให้เกิดความรู้สึกสงบ เคารพ นอบน้อม ซึ่งช่วยบำบัดจิตใจของผู้ใช้ให้อ่อนโยนและมีสติมากยิ่งขึ้น

5.5.4 ข้อมูลที่ไม่ได้คำนึงถึงในการออกแบบภูมิทัศน์เพื่อการบำบัดจิตใจ การศึกษาพบว่าหลักการออกแบบภูมิทัศน์เพื่อการบำบัดจิตใจที่กรณีศึกษาของประเทศไทยไม่ได้คำนึงถึงหรือให้ความสำคัญเท่าที่ควรนั้นมีหัวข้อที่ชัดเจน คือ การใช้สิ่งเร้าในการบำบัดด้วยวิธี ซึ่งพิจารณาว่าไม่เหมาะสมที่จะใช้ในพื้นที่สาธารณะเนื่องจากจะทำให้เกิดความขัดแย้งหรือเกิดกิเลสได้

ส่วนหลักการอื่น ๆ ที่ไม่ได้คำนึงถึง ได้แก่ การใช้สีที่สอดคล้องกับผลทางอารมณ์ความรู้สึกตามความต้องการในการบำบัดจิตใจ โดยมีการเลือกใช้สีอย่างผิวเผินและไม่เน้นให้มีความเด่นชัดเท่าที่ควร รวมทั้งหลักการออกแบบในเรื่องหลักการจัดองค์ประกอบของภูมิทัศน์หัวข้อต่างๆ โดยเฉพาะกรณีศึกษาโรงพยาบาลศรีธัญญาที่ไม่คำนึงถึงควมมีเอกภาพแบบแผนและการลำดับของพื้นที่ในภูมิทัศน์ของโครงการ

การสรุปข้อมูลจากการวิเคราะห์กรณีศึกษาภูมิทัศน์ของไทยนี้ ทำให้ทราบข้อมูลที่สำคัญในรายละเอียดของการออกแบบภูมิทัศน์ที่เหมาะสมและได้มีการใช้ในประเทศไทย ซึ่งสามารถนำไปเป็นประโยชน์ต่อการขยายความรู้ทางด้านภูมิทัศน์เพื่อการบำบัดจิตใจของไทยได้ในอนาคต โดยข้อมูลจากการวิเคราะห์นี้จะนำมาเปรียบเทียบกับข้อสรุปของงานวิจัย เพื่อเป็นแนวทางการออกแบบภูมิทัศน์เพื่อการบำบัดจิตใจของไทยในบทต่อไป